

pro modulo nostro disputavimus, aut spiritualis lector hæc approbabit, aut etiam ut sit spiritualis, adjuvante Spiritu sancto, aliquid ex ista lectione proficiet. Sed

jam universum hoc opus, quod duodecim voluminibus continetur, isto tandem fine concludimus.

DE SUBSEQUENTI LOCUTIONUM OPERE.

LIBRI II RETRACTATIONUM CAPUT LIV.

Septem libros de septem libris divinarum Scripturarum, id est Moysi quinque, et uno Jesu Nave, et altero Jedicum feci, notatis locutionibus singulorum quæ minus usitatæ sunt linguæ nostræ: quas parum advertendo sensum quærant, qui legunt, divinatorum eloquiorum, cum sit locutionis genus, et nonnunquam exsculpunt aliquid quod a veritate quidem non abhorreat; non tamen id sensisse auctor a quo hoc scriptum est invenitur, sed genere locutionis hoc dixisse credibilis apparet. Multa autem in Scripturis sanctis obscura, cognito locutionis genere dilucescunt. Propter quod cognoscenda sunt eadem genera locutionum ubi sententiæ patent; ut etiam ubi latent cognitio ipsa succurrat, easque intentioni legentis aperiat. Hujus operis titulus est, Locutiones de Genesi; atque ita de singulis libris. Quod autem in libro primo posui scriptum esse: *Et fecit Noe omnia verba quæcumque præcepit illi Dominus, sic fecit (Locut. in Gen. vi, 22)*, eamque locutionem dixi esse similem ei, quod in conditione creaturæ posteaquam dicitur, *Et sic est factum*, additur, *et fecit Deus (Gen. 1)*; non omni modo simile hoc eidem mihi videtur. Denique ibi etiam sensus latet; hic sola locutio est. Hoc opus sic incipit: *Locutiones Scripturarum.*

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

In Heptateuchum

LOCUTIONUM

LIBRI SEPTEM ^(a).

LIBER PRIMUS.

Locutiones de Genesi.

Locutiones Scripturarum, quæ videntur secundum proprietates, quæ idiomata græcæ vocantur, linguæ hebraicæ vel græcæ.

[GEN. cap. 1, § 14.] *Et dividant inter medium diei, et inter medium noctis.*

[Ib. 20, 26.] *Volatilia volantia super terram secundum firmamentum caeli.* Queritur quomodo accipiendum sit, secundum firmamentum. Sic etiam, *Faciamus hominem secundum imaginem et secundum similitudinem*: quod multi latini codices habent, *ad imaginem et similitudinem.*

[Ib. 28.] *Implete terram, et dominamini ejus*: latine enim locutio est, *Dominamini ei.*

[Ib. 11, 5.] *Et homo non erat operari terram*: quod latini codices habent, *qui operaretur terram.*

[Ib. 8.] *Plantavit Deus paradysum secundum orientem*: quod latini habent, *ad orientem.*

[Ib. 9.] Quod habent multi latini codices, *Et lignum sciendi bonum et malum*, vel, *lignum scientiæ boni et mali*, vel, *lignum sciendi boni et mali*; et si quæ sunt aliæ varietates de hac re interpretum, græcus habet, *et lignum ad sciendum cognoscibile boni et mali*: quod

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Castigati sunt de novo (hi septem libri) ad MSS. Victorinos duos, ad Vaticanum, Sorbonicum, Cisterciensem, Boccense, Michaelinum, PP. Bernardinorum collegii Parisiensis unum, ad Corbeisensem vetustissimum et optimæ notæ, ad variantes Lovaniensium lectiones ex quatuor Belgicis: et demum ad editiones Am. Er. et Lov.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas. M.

(a) Hoc opus ad annum circiter 419 referre idcirco visum est, quia in Retractationibus locum habet proximum post libros de Nuptiis et Concupiscentiis, quos eo fere tempore scriptos fuisse liquet.

nescio utrum locutionis sit, et non magis certam sententiam aliquem insinuet.

[Ib. 16.] Quod habent latini codices, *Ex omni ligno quod est in paradiso, escæ edes*: non, in paradiso *escæ*, distinguendum est; sed, *escæ edes*: nam *esca edes* dici admittit latina locutio, quoniam pro dativo casu græco, ablativum vel quem appellant septimum, in huiusmodi locutionibus solent ponere. Aut certe ordo verborum est, *Ex omni ligno escæ*.

[Ib. III, 1.] *Serpens erat prudentissimus omnium bestiarum*, quod multi latini habent; in græco scriptum est *πρωτότατος*¹, non *σοφώτατος*.

[Ib. 7.] Quod scriptum est de Adam et Eva, *Aperti sunt oculi eorum*; cum absurde credatur eos in paradiso æceos, vel oculis clausis prius oberrasse, locutionis est, qua etiam de Agar scriptum est, *Apertis oculos suos, et vidit puteum* (Gen. XXI, 19); neque enim clausis prius oculis sedebat: et quod in fractione panis aperti sunt oculi eorum qui cognoverunt Dominum post resurrectionem (Luc. XXIV, 31); neque enim per viam cum illo clausis oculis ambulabant.

[Ib. 15.] Quod habent multi codices, *Ininicitiam ponam inter te et mulierem*; græci habent, *in medio tui et in medio mulieris*: quod locutionis est; nam tantumdem valet quantum cum dicitur, *inter te et mulierem*: hoc et in eo quod sequitur, *in medio seminis tui, et in medio seminis ejus*.

[Ib. 17.] Quod habent multi latini codices, *Quia audisti vocem mulieris tuæ, et edisti de ligno de quo præceperam tibi, de eo solo non edere*; græci habent, *edisti de ligno de quo præceperam tibi, eo solo non edere ex eo*: alii autem interpretes græci habeant, *manducasti, vel edisti*; ut ita sit sensus secundum ipsos, *Quia audisti vocem mulieris tuæ, et edisti de ligno de quo præceperam tibi eo solo non edere, ex eo edisti*.

[Ib. IV, 2.] *Et apposuit parere fratrem ejus Abel*: locutio est frequens in Scripturis, *apposuit dicere*.

[Ib. 8.] *Et factum est, dum essent in campo, insurrexit Cain super Abel, et occidit eum*: locutio est; nam etsi non haberet, *Et factum est*, posset integer sensus esse, *et cum essent in campo*.

[Ib. VI, 6.] Quod scriptum est in quibusdam latinis codicibus, *Et penituit, et dixit Deus, Deleam hominem, quem feci a facie terræ*; in græco invenitur *δυσόθη*, quod magis *recogitavit*, quam *penituit*, significare perhibetur: quod verbum etiam nonnulli latini codices habent.

[Ib. 14.] Quod habent latini codices plurimi, *Nidos facies in arcam*; cum latina locutio sit non in arcam, sed in arca: græci nec in arcam, nec in arca habent; sed, *Nidos facies arcam*; quod intelligitur, ut ipsa arca nidus essent.

[Ib. 16.] Quod habent plerique codices, *Facies ostium arcæ a latere*; nonnulli habent, *ex transverso*: sic enim voluerunt interpretari quod græce dicitur, *ἐκ πλαγίων*.

[Ib. VII, 4.] Quod scriptum est, *Adhuc enim septem dies, ego inducam diluvium aquæ super terram*, quod

¹ Omnes Mss., *scriptum est, σοφώτατος*.

nonnulli latini codices habent, in græco invenitur, *ego inducam pluviam super terram*: græca locutio genitivum casum habet, non accusativum, ut si hoc in latinum exprimamus, ita dicatur, *Adhuc enim septem dierum inducam pluviam super terram*.

[Ib. 5.] Quod scriptum est, *Et fecit Noe omnia quæcumque præcepit illi Dominus Deus, sic fecit*, locutio est similis ei quod in conditione creaturæ posteaquam dicitur, *Et sic est factum*, additur, *Et fecit Deus*.

[Ib. 4.] Quod scriptum est, *Delebo omnem suscitationem*, non creationem dictam notandum est: *ἀνάστασις* enim græce scriptum est, quod nomen etiam resurrectionis assidue ponitur in scripturis græcis, cum posset *ἐκανάστασις* dici, ut suscitatio sit *ἀνάστασις*, resurrectio *ἐκανάστασις*. Quo verbo et Apostolus usus est, *Si quo modo occurram in resurrectionem mortuorum* (Philipp. III, 41): ibi enim Græci non *ἀνάστασις*, sed *ἐκανάστασις* habent.

[Ib. 14.] Quod scriptum est, *Et omnes bestię secundum genus, et omnia pecora secundum genus, et omne repens quod movetur super terram secundum genus, et omne volatile secundum genus intrarunt ad Noe in arcam, bina ab omni carne in quo est spiritus vitæ*; non refertur in quo, nisi genus subaudias, id est, in quo genero: nam si carne subaudiremus, in qua fuerat dicendum; quod solus interpretes Symmachus dixit.

[Ib. 23.] Quod iterum scriptum est, *Et deleta est omnis suscitatio, notandum locutionis esse, pro eo ac si diceret, conditionem vel creaturam carnis. Cum dixisset, Et deleta est omnis suscitatio quæ erat super faciem omnis terræ, ab homine usque ad pecudem¹ et reptantem et volatiliam cæli, deinde addidit, Et deleta sunt de terra*; locutionem illam esse repetitionis, qua familiariter utitur² Scriptura, notandum est.

[Ib. VII, 6, 7.] Quod scriptum est, *Dimisit corvum videre si cessavit aqua, et exiens reversus non est, donec siccavit aqua a terra*, locutio est usitata in Scripturis, quæ jam nunc incipiat adverti: non enim postea reversus est, quia dictum est non reversum donec siccavit aqua.

[Ib. 9.] Quod scriptum est, *Et extendit manum suam, accepit eam, et induxit eam ad semetipsum in arcam*, locutio est, quam propterea hebræam puto, quia et punice lingue familiarissima est, in qua multa invenimus hebræis verbis consonantia: nam utique sufficeret, *Et extendit manum*, etsi non adkeret, *suam*. Tale est etiam quod paulo post dicit, *Habebat olivæ folia, surculum in ore suo*.

[Ib. 12.] *Et non apposuit reverti ad eum amplius*: locutio est familiarissima in Scripturis.

[Ib. 21.] Quod scriptum est, *Et non adjiciam adhuc maledicere super terram, simile est superiori, Et non apposuit reverti ad eum*.

[Ib. 21.] *Et non adjiciam percutere omnem carnem vivam*: ipsa locutio est.

[Ib. IX, 5.] *Etenim sanguinem vestrum animarum ve-*

¹ Editi, *pecudum*. At Mss., *pecudem*: juxta græc. *ἄνη*, *edens*.

² Sequitur Lugd. Ven. Lov. B. habent, *utatur*. M

stratum; cum sufficeret aut sanguinem vestrum, aut sanguinem animurum vestrarum.

[Ib. 12.] Hoc signum testamenti quod ego ponam inter medium meum et vestrum; quod est, inter me et vos.

[Ib. x, 9.] Hic erat gigas¹ venator contra Dominum Deum; incertum est utrum possit accipi, coram Domino Deo; quia et sic solet intelligi quod græce dicitur, *εὐκρυβος*.

[Ib. 14.] Unde exiit inde Philistiim; cum sufficeret, Unde exiit Philistiim.

[Ib. xi, 1.] Et erat omnis terra labium unum; quod usitate nos dicimus, lingua una. Et erat omnis terra labium unum; notandum, omnem terram appellatam omnes homines qui tunc erant, quamvis nondum in omni terra.

[Ib. 3.] Et facti sunt illis lateres pro lapide: græcus habet, Et facti sunt illis lateres in lapidem; quod si latine diceretur, locutio minus intelligeretur.

[Ib. 4.] Venite, ædificemus nobis civitatem et turrim, cuius caput erit usque ad cælum; secundum hyperbolen fictum est, si locutionis genus hic accipiendum est: si autem, usque ad cælum, proprie dictum accipitur, inter quæstiones consideretur.

[Ib. 10.] Quod quidam latini codices habent, Sem filius Noe erat annorum centum cum genuit Arphaxad; græci habent, Sem filius centum annorum cum genuit Arphaxad: ubi ellipsis est, quia deest erat. Sed quod non habent filius Noe, sed filius tantum, nova locutio est.

[Ib. 30.] Et erat Sara sterilis, et non generabat; cum posset sufficere, Et erat Sara sterilis.

[Ib. xii, 12.] Erit ergo cum te viderint Ægyptii, dicent, Quia uxor illius hæc: genere locutionis adjunctum est, Quia; nam sufficere potuit, uxor illius hæc.

[Ib. 14.] Quod ait Scriptura, Factum est autem statim ut intravit Abram in Ægyptum; sufficeret, Statim autem ut intravit Abram in Ægyptum.

[Ib. 18.] Quid hoc fecisti mihi, quia non annuntiasti mihi quia uxor tua est? cum sufficeret, non annuntiasti. Et ipsum, annuntiasti, more Scripturarum dictum est; nam latini habent plerique, non dixisti.

[Ib. xiii, 1.] Ascendit autem Abram de Ægypto, ipse et uxor ejus et omnia ejus, et Loth cum eo in desertum; subauditur, ascenderunt: nec tamen proprie dicitur ascendisse cum eo quod habebat exanime, sicut aurum et argentum et omnis supellex; ac per hoc intelligitur hic locutio, quæ vocatur græce *ζεύγμα καὶ ἀξίθηρα*.

[Ib. 7.] Et facta est rixa inter medium pastorum pecorum Abram et pecorum Loth: unde latini codices pene omnes non transtulerunt istam locutionem, sed ita loquuntur ut consuetudo nostra habet, et nobis deinceps eam notare non placuit; ipsa est enim per omnia in græca scriptura, ubi tale aliquid dicitur.

[Ib. 8.] Quoniam homines fratres nos sumus, Abram dixit ad Loth: unde intelligitur morem esse Scripturæ ita loqui, ut fratres appellentur unius cognationis,

¹ In antiquis codicibus constanter, *gigans*

etiamsi gradu sanguinis differant, ut alter sit in superiore, alter in inferiore, sicut hoc loco; nam patruus ejus¹ erat Abram.

[Ib. xiv, 1.] Factum est autem in regno Amraphai regis Sennaar; secundum nostræ locutionis consuetudinem sic incipere sufficeret, in regno autem Amraphal: ergo quod ait Scriptura, Factum est autem, more suo locuta est.

[Ib. 5.] Quarto decimo autem anno Chodollogomor et reges qui cum eo; subauditur, erant: unde a quibusdam latinis etiam additum est.

[Ib. 6.] Et Chorræos qui in montibus Seir; subauditur, erant.

[Ib. 13.] Adveniens autem eorum qui evaserunt quidam, nuntiavit Abram transfluviali, ipse autem habitabat ad quercum Mambre, Amorrhis fratris Eschol, et fratris Aunan; qui erant conjurati Abram; obscurum hyperbaton: ordo est enim, Adveniens eorum qui evaserunt quidam Amorrhis fratris Eschol et fratris Aunan, qui erant conjurati, nuntiavit Abram transfluviali; ipso autem habitabat ad quercum. Hoc hyperbaton obscurius sit etiam per ellipsin: cum enim dictum esset, quidam Amorrhis fratris Aunan; non dictum est, quid fratris, sed intelligitur, filius: sicut cum dicitur Jacobus Alpei, quamvis non dicatur filius, nihil aliud intelligitur; et multæ sunt tales locutiones Scripturarum ubi filius tacetur et intelligitur.

[Ib. 22.] Quod habent quidam latini codices, Et dixit Abram ad regem Sodomorum, Extendo manum meam ad Deum altissimum, qui creavit cælum et terram, si a sparto usque ad corrigiam calcementi; sefellit interpretationem, quod græcus habet *εκαρπτον*, quod latine filium intelligitur, ut ista Scripturarum locutio sit, Extendo manum meam ad Deum altissimum, qui creavit cælum et terram, si accipiam de omnibus tuis: si enim pro eo dixit, Extendo manum meam ad Deum altissimum, ac si diceret, juro, non est in latino usitata locutio, nisi ita dicatur, Extendo manum meam ad Deum altissimum, me non accipero de omnibus tuis.

[Ib. xv, 13.] Sciendo scies quia peregrinum erit sementium in terra: locutio quidem Scripturarum est usitatissima; sed græci habent, *Sciens scies*, quod penitentumdem est.

[Ib. xvi, 3.] Et dedit eam Abram viro suo ipsi uxorem plus habet, ipsi.

[Ib. 4.] Cum autem vidit se conceptum habere, spreta sum coram illa: græci habent hoc loco participium, quod latina lingua non habet, hoc est *ἰδοῦσα*: sed tanquam si diceretur, Videns autem se conceptum habere, spreta sum coram illa; quasi solæcismus sonat: sic etiam per illud participium quod dictum est, *ἰδοῦσα*, pro quo nos dicimus, Videns.

[Ib. xvii, 6.] Quod latini habent, Augeam te nimis valde; græci habent, *valde valde*.

[Ib. 8.] Et dabo tibi et semini tuo post te terram in qua habitas, omnem terram Chanaan in possessionem æternam: videndum utrum locutio sit quod dicit, æternam, græci habent *αἰώνιος*: et quod ait, et semini tuo

¹ In editis omissum fuerat, *ejus*: quod ex Corbelena alisque optimæ notæ MSS. restituitur.

post te: ibi enim voluit intelligi quod dixerat, tibi.

[Ib. xvii, 9.] Tu autem testamentum meum conserva-
bis, et semen tuum post te in progenies suas: conservabis,
pro, conserva; promissivum pro imperativo modo posuit.

[Ib. 12.] Et puer octo dierum circumcidetur, omne ma-
sculinum: pro, omnis masculus; quasi posset circum-
cidi nisi masculus.

[Ib. 17.] Et procidit Abraham in faciem, et dixit in
animo suo dicens, Si mihi centum annos habenti nasce-
tur, et si Sara annorum nonaginta pariet? Admirantis
esse istam locutionem, non dubitantis, dubitandum
non est.

[Ib. 24.] Abraham autem erat annorum nonaginta no-
vem cum circumcisus est carnem præputii sui: non dixit,
Carne; aut, in carne.

[Ib. xviii, 7.] Et in boves accucurrit Abraham: non
dixit, Ad boves.

[Ib. 11.] Abraham autem et Sara seniores progressi in
diebus: quod græci habent, progressi dierum.

[Ib. 26.] Dixit autem Dominus, Clamor Sodomorum
et Gomorrhæ impletus est, et delicta eorum magna valde.
Clamore Scriptura solet ponere pro tanta impuden-
tia et libertate iniquitatis, ut nec verecundia, nec ti-
more abscondatur.

[Ib. 28.] Et dixit, Quia non perdam si invenero ibi
quadragesima quinque: superfluum videtur, quia, et ideo
in codicibus nonnullis latinis non legitur.

[Ib. 30.] Numquid, Domine, si loquar: subauditur,
irasceris, aut aliquid hujusmodi.

[Ib. xix, 29.] Cum everteret Dominus civitates, in qui-
bus habitabat in eis¹.

[Ib. xx, 15.] In omni loco ubi intraverimus ibi.

[Ib. xx, 19.] Et aperuit Deus oculos ejus, et vidit pu-
teum aquæ vivæ: locutio est, non enim clausis oculis
erat; unde jam in principio libri locuti sumus, ubi
scriptum est, Et aperti sunt oculi eorum.

[Ib. 23.] Et terra quam inhabitasti in ea.

[Ib. 27.] Et disposuerunt ambo testamentum, vel testati
sunt ambo: amat Scriptura testamenti nomine pactum
appellare.

[Ib. xxii, 2.] Accipe filium tuum dilectum: illa locu-
tione dictum est, Accipe, qua etiam ad Agar de filio
ejus.

[Ib. 4.] Et respiciens Abraham oculis; cum sufficeret,
respiciens.

[Ib. 16.] Per memetipsum juravi, nisi benedicens bene-
dicam te: ac si dicret, Per memetipsum juravi quod
benedicens benedicam te; aut nullo verbo addito sim-
pliciter, Per memetipsum juravi, benedicens benedi-
cam te.

[Ib. 17.] Et multiplicans multiplicabo semen tuum;
cum sufficere posset, multiplicabo.

[Ib. 20.] Et nuntiatum est Abraham, dicentes; cum con-
suetudo loquendi habeat, Nuntiaverunt Abraham di-
centes, aut, nuntiatum est a dicentibus.

[Ib. xxiii, 3, 4.] Et surrexit Abraham a mortuo suo:
non dixit, a mortua sua. Et iterum de eadem: Et se-

¹ Fecit, habitabant in eis. Mss. vero, habitabat: scilicet
colli, juxta græcum.

peliam, inquit, mortuum meum: quod non neutro quasi
corpus mortuum, sed masculino genere dictum græca
scriptura demonstrat.

[Ib. xxiv, 3.] Et adjurabo te per Dominum Deum cæli
et Deum terræ: græci non habent, per, sed, adjurabo
Dominum Deum cæli.

[Ib. 3.] Cum quibus ego habito in eis.

[Ib. 5.] Ne quando noluerit mulier ire mecum: mu-
lierem feminam appellare proprium est illius linguæ.

[Ib. 5.] In terram de qua existi inde.

[Ib. 6.] Attende tibi ne revoces filium meum illuc: his
verbis solet comminatio declarari.

[Ib. 9, 8.] Et posuit puer manum suam sub femore
Abrahæ, et juravit ei de verbo hoc: ergo locutio est
qua dixerat Abraham, adjuro te, ac si dixisset, jura
mihi; non autem solemus sic loqui, sed observandum
est utrum sint in Scripturis aliæ similes locutiones:
nam quod dixit Abraham, Si noluerit mulier venire
tecum, purus eris a juramento hoc; manifestavit ita se
dixisse, adjuro te, tanquam diceret, jura mihi.

[Ib. 16.] Quod scriptum est de Rebecca, Virgo au-
tem erat speciosa valde, virgo erat, vir non cognoverat
eam, ista repetitio commendationem virginitatis insi-
nuat. Sed cur additum sit, vir non cognoverat eam,
nisi locutionis sit, mirum si possit ita accipi ut virgo
nomen sit ætatis, non integritatis. Græci autem non
habent, cognoverat, sed cognovit; quod videtur incon-
sequens.

[Ib. 26.] Adoravit Domino: quod nobis usitatum est
dicere, Adoravit Dominum.

[Ib. 27.] Quoniam non dereliquit justitiam et veritatem
a Domino meo: id est justitiam et veritatem quæ est
a Domino meo, ac si diceret, quam fecit Dominus
meus.

[Ib. 28.] Et currens puella nuntiavit in domum matris
sue: quasi non ipsa esset et patris domus.

[Ib. 32.] Et aquam lavare pedibus ipsius, et pedibus
virorum qui cum eo erant.

[Ib. 40.] Dominus cui placui ante ipsum, ipse mihi
angelum suum tecum; quasi non sufficeret, cui placui:
an poterat ei placere nisi ante ipsum?

[Ib. 42.] Si tu prosperas viam meam, qua ego nunc
ingredior in eam.

[Ib. 43, 44.] Cum verba sua narraret servus Abra-
hæ, quæ dixit accessurus ad fontem, ita narravit: Et
erit virgo cui ego dixero, Da mihi bibere pusillum aquæ
de hydria tua, et dicit mihi, Et tu bibe, et camelis tuis
hauriam: hæc mulier est quam paravit Dominus famu-
lo suo Isaac. Quibus verbis satis evidenter expressum
est, etiam mulieres appellatas locutione hebraica, quæ
virgines essent.

[Ib. 48.] Et benedixi Dominum Deum domini mei
Abraham: honorificentiae locutio est, et familiarissima
Scripturis, sicut Deus Helizæ.

[Ib. 49.] Renuntiate mihi ut redeam in dextram aut
sinistram. Per dextram prosperitatem, per sinistram
adversitatem significavit; id est dextram, si concesser-
int; sinistram, si non concesserint; nam utique ea
via rediturus fuerat qua venerat: quam locutionem

Scripturarum etiam cætera earum loca indicabunt; quia dextra nominatur in omnibus bonis, sinistra in malis, sive felicitas et infelicitas, sive justitia et injustitia, et aliquando dextra in æternis, sinistra in temporalibus.

[Ib. xxv, 13.] *Hæc sunt nomina filiorum Ismael secundum nomina generationum eorum*: tanquam dixisset, secundum quæ nomina generationes eorum appellatæ sunt.

[Ib. 20.] *Accepit Rebecam filiam Bathuel Syri de Mesopotamia, sororem Laban Syri, sibi in uxorem*: cum posset dici tantummodo, uxorem; aut, sibi uxorem.

[Ib. 24.] *Et ei erant gemini in utero ejus*; cum posset non addi quod dictum est, ejus.

[Ib. 27.] *Creverunt autem juvenes*. Est talis locutio et apud auctores sæculares, sicuti est, *Et scuta latentia condunt* (Virg. Æneid. lib. 3, v. 237): id est, condendo latentia faciunt. Sic et hic, *Creverunt juvenes*, cum infantes essent, intelligitur, crescendo facti sunt juvenes.

[Ib. 31.] Jacob ad Esau, *Vende mihi hodie primogenita tua mihi*: sic enim habent codices græci.

[Ib. xxvi, 28.] *Videntes vidimus quia est Dominus tecum*.

[Ib. 28.] *Et disponemus tecum testamentum*: amant Scripturæ pro pacto ponere testamentum, id est διαθήκη. Quod latini habent, *Et disponemus tecum testamentum ne facias nobiscum malum*: tanquam diceretur, ut paciscaris non facere nobiscum malum.

[Ib. xxvii, 1.] *Et vocavit filium suum seniore Esau, et dixit*: hoc loco senioris nomen non significat ætatem gravem, sed ex comparatione majorem.

[Ib. 3.] *Nunc ergo sume vas tuum pharetramque et arcum*: non dixit vasa, sed vas: quod autem intelligi voluit, non apparet, nisi forte locutio est, ut vas pharetram voluerit intelligi, et exponendo quid dixerit vas, adjunxerit *pharetramque et arcum*, tanquam dixerit, sume vas tuum et pharetram; veluti si diceret, sume vas tuum, id est pharetram: deinde aliud, et arcum, quod non ad illud vas pertineret quod est pharetra: aut certe pharetram et arcum vas voluit appellare, singularem ponens numerum pro plurali; tanquam si diceret, accipe vestem tuam, quo nomine intelligeremus plures vestes, sicuti intelligimus militum pro militibus, et multa sunt talia.

[Ib. 3.] *Exi in campum, et venare mihi venationem*.

[Ib. 9.] *Et vade ad oves, et sume mihi duos hædos teneros et bonos*: nomine ovium utriusque pecoris genus significavit, quod in eisdem pascuis simul erant.

[Ib. xxviii, 4.] *Et det tibi benedictionem patris tui Abraham*: Isaac dicit filio suo de avo ejus patre suo.

[Ib. 5.] *Et exiit in Mesopotamiam Syriæ*: quasi Mesopotamia dicatur nisi Syriæ, quamvis hoc Septuaginta non habere perhibeantur Syriæ, sed cum asterisco scriptum est.

[Ib. 15.] Dens ad Jacob, *Non derelinquam te, d. nec faciam omnia quæ tecum locutus sum*: quasi dimissu-

rus, cum fecerit; non utique, sed locutio est.

[Ib. xxviii, 16.] *Surrexit Jacob de somno suo, et dixit, Quia est Dominus in loco hoc, ego autem ignorabam*: plenus sensus est, etsi non habeat, quia. Est Dominus in loco hoc; ac si diceret, est hic demonstratio Domini: non enim Dominus in loco est.

[Ib. xxix, 5.] Jacob interrogans quod ait, *Nostis Laban filium Nachor?* cum esset filius Bathuel; intelligendum est nobiliorem fuisse Nachor, et merito dignitatis ejus factum esse ut de ipso interrogaret. Filium autem dici et avi et proavi et ultra majoris aliquis eum qui ex illo propagatur, usitatissimæ locutionis est. Hinc est quod et Isaac patrem filii sui appellavit Abraham, sicut paulo ante commemoravi.

[Ib. 7.] *Adhuc est dies multa, nondum est hora congregandi pecora*.

[Ib. xxx, 4.] *Et dedit illi Ballam ancillam suam ipsi uxorem*: plenum esset, etsi ipsi non adderetur.

[Ib. 27.] *Si inveni gratiam ante te, auguratus essem; benedixit enim me Deus in introitu tuo*: non videtur consequens; quia hic dicendum fuit, Si invenissem gratiam ante te, auguratus essem; nunc autem *Si invenis*: ordo est, Si inveni gratiam ante te, permitte me augurari; ita enim dixit, *auguratus essem*, tanquam diceret, o si auguratus essem! id est, ad bonum augurium te in domo mea haberem.

[Ib. 33.] *Et exaudiet me justitia mea in die crastino*: id est, exaudiri me faciet.

[Ib. xxxi, 2.] *Et vidit Jacob faciem Laban, et ecce non erat ad eum sicut hesternæ et nudistertianæ die*: familiarissima in Scripturis locutio, hesternæ et nudistertianæ die, pro tempore præterito posuit.

[Ib. 10.] *Et vidit oculis meis in somno*; cum clausi sint in somno oculi corporis.

[Ib. 13.] *Ego sum Deus, qui apparui tibi in loco Dei*, locutio est: an Deus in loco Dei sic accipiendum est, quomodo, *Pluit Dominus a Domino* (Gen. xix, 24), Filius a Patre?

[Ib. 31.] *Respondens autem Jacob dixit ad Laban, Dixi enim ne forte auferas filias tuas a me, et omnia mea*.

[Ib. 33.] *Intravit autem Laban et inscrutatus est in domo Lia*: advertendum est quomodo dicatur domus uxoris, cum in itinere comprehensi sint a Laban; nisi forte consuetudo Scripturarum dicit domum pro cubiculo vel tentorio, quomodo etiam ancillarum domos dicit.

[Ib. 37.] *Jacob dicit ad Laban, Quia scrutatus es omnia vasa domus meæ*: nunc unam domum dicit, ejus membra erant domus uxorum ejus et concubinarum; ut intelligatur domos appellatas, cum essent cubicula aut tentoria, quos etiam papilionem vocant.

[Ib. 42.] *Nisi Deus patris mei Abraham et timor Isaac adfuisset mihi*: patrem suum appellat avum suum, sicut ei dixerat Isaac pater ejus.

[Ib. xxxii, 3-5.] *Misit autem Jacob nuntios ante se in Mesopotamiam; juxta græc. LXX, en moi.*

ad Esau fratrem suum in terram Seir in regionem Edom, mandavit illis dicens, Sic dicetis domino meo Esau, Sic dicit puer tuus Jacob, cum Laban habitavi et demoratus sum usque modo, et facti sunt mihi boves et asini et oves et pueri et puellæ, et misi nuntiare domino meo Esau: non dixit, nisi nuntiare tibi.

[Ib. xxxii, 17.] Si interrogaverit te Esau dicens, Cujus es? et quo vadis? et cujus hæc quæ antecedunt te? et dices, Pueri tui Jacob: plenum esset et integrum, etiam si et non haberet.

[Ib. 18.] Munera misit domino meo Esau, et ecce ipse post nos: dicendum autem fuerat usitata locutione, domino meo tibi, aut, domino suo tibi.

[Ib. 22.] Surrexit autem eadem nocte, et accepit uxores duas et duas ancillas: hic distinguuntur ab uxoribus, quas prius uxores Scriptura dixerat. Et accepit duas uxores et duas ancillas: notandum est quemadmodum dicatur consuetudine Scripturarum, accepit; non enim tunc ens duxit, aut tunc a socio accepit.

[Ib. xxiii, 13.] Quod habent latini codices, Et oves et boves fetantur; græci habent, fetantur super me: quod ea significatione dictum est, ut intelligatur, super sollicitudinem vel curam meam; quomodo solent loqui, cum dicimus super caput nostrum esse aliquid, ejus maximam curam gerimus.

[Ib. xxxiv, 7.] Et filii Jacob venerunt de campo, et cum audissent, compuncti sunt viri, et triste erat illis valde quod tempus fecerat in Israel, quod dormisset cum filia Jacob, et non sic erit: difficile talis locutio reperitur in Scripturis, non inducta persona loquentium scriptorem verba eorum interposuisse: non enim ait, et dixerunt; sed hoc tacito verba dixit eorum: nam qui alii dicere poterant, et non sic erit, nisi qui graviter indignati vindictam moliebantur?

[Ib. 8.] Notandum quod Esau loquens de Diva ad Jacob et filios ejus, fratrem dicit vestram; non dicit, fratrem tuam, sororem isidorum.

[Ib. 15, 16.] In hoc similes erimus vobis, et habitabimus in vobis: id est, inter vos.

[Ib. 19.] Appositus enim erat filius Jacob: id est, amabat eam.

[Ib. 26.] Et filium ejus Sichem interfecerunt in ore gladii: ne si diceret, gladio.

[Ib. 28, 29.] Quæ abstulerunt sibi Jacob de civitate Sichemorum Salem, cum eam expugnassent, sic enumerantur: Oves eorum, et boves eorum, et asinos eorum, quæcumque erant in civitate, et quæcumque erant in campo tulerunt; et omnia corpora eorum captivarunt, et diriperunt quæcumque erant in civitate, et quæcumque erant in domibus. Inter hæc omnia non satis intelligitur quid dixit, et corpora eorum: neque enim suspicandum est, quod corpora abstulerunt peremptorum; sed rerum intelligenda sunt, quæ corpora hæc possidentur: ut eorum sit executio quod sequitur, et suppellectilem, et cætera, sicut in jure dicitur traditio corporum; quamquam græci οὐράκια servos appellant usitatissima locutione, sed quia non οὐράκια, sed οὐράκια hic dictum est, non est temere con-

firmandum, servos significatos: fieri tamen potest, ut hoc magis sit.

[Ib. xxxvi, 40.] Cum gentem Edom, id est Idumæorum, commemoret Scriptura, et qui in ea regnassent, postea dicit, Hæc nomina principum Esau, secundum loca eorum in regionibus eorum, et in gentibus eorum: gentes appellans unius gentis, propter familiarium multiplicatas generationes, cum etiam ipse Edom vocaretur; unde et gens quam propagavit cognominata est, cujus utique pater fuit.

[Ib. xxxvii, 21.] Cum audisset autem Ruben, liberavit eum de manibus eorum, et dixit, Non seriamus eum in animam. Non ergo liberavit eum, et inde hoc dixit; sed hoc dicendo eum liberavit. Prius ergo dixit, liberavit eum, et deinde brevi recapitulatione quomodo eum liberaverit, insinuat.

[Ib. 22.] Non seriamus eum in animam: hoc loco nomine animæ vitam corporis animati significat, per efficientem id quod efficitur. Secundum hoc videri potest etiam ad diabolum dictum esse de Job, Animam ejus ne tangas (Job ii, 6); id est, ne occidas eum. Nam secundum illam significationem qua natura animæ commemoratur, illud a Domino dicitur: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere (Matth. x, 28).

[Ib. 27.] Quod Judas dicit, Manus autem nostræ non sint super eum, hoc est quod dici a nobis solet, Manus ei non inferamus.

[Ib. 27.] Quoniam frater noster et caro nostra est: non aliud, sed bis hoc idem dictum est, tanquam exponendo quid sit frater noster, id est caro nostra, quod ex eadem carne fuerant procreati.

[Ib. 31.] Occiderunt hædum caprarum: sic solet loqui Scriptura, quemadmodum in Psalmo, Sicut agni orium (Psal. cxiii, 4). quasi possit esse aut hædus nisi caprarum, aut agni nisi ovium.

[Ib. xxxviii, 13.] Et nuntiatum est narui ejus Thamar dicentes: dicendum autem fuit, Numtaverunt dicentes.

[Ib. 14.] Et depositis vestimentis viduitatis suæ a se: quid minus esset, si non adderetur, a se?

[Ib. 26.] Et non apposuit amplius scire eam: pro eo quod est misceri ei.

[Ib. xxxix, 4.] Et invenit Joseph gratiam in conspectu domini sui: hæc locutio nulli est ignota in Scripturis.

[Ib. 6.] Et nesciebat quæ circa eum erant nihil: apud Græcos usitata est vulgo locutio, apud nos recta non est; sed, nesciebat aliquid, dicimus.

[Ib. 6.] Præter panem quem ipse edebat: per panem utique omnia intelligi voluit ad victum ejus pertinentia; unde pro quotidiano victu, panis solus positus intelligitur in oratione Dominica (Matth. vi, 11).

[Ib. 7.] Et misit uxor Domini ejus oculos suos in Joseph: solet et apud nos vulgo esse usitata locutio, pro eo quod est, Amavit eum.

¹ Editi: Quæ circa eum erant; nec addunt, nihil. quod reposuimus ex Mss. quippe cum hujus vocis causa locutionem illam commemoret Augustinus.

[Ib. xxxix, 7.] *Et ait, Dormi mecum : et ista usitata est locutio, pro eo quod est, Concumbe mecum.*

[Ib. 22.] *Et dedit carceris custos carcerem per manum Joseph : pro eo quod est, In manus Joseph ; per quod significat, in potestate.*

[Ib. xl, 8.] *Et dixerunt, Somnium vidimus, et non est qui interpretetur illud : cum somnium suum unusquisque vidisset, non dixerunt, Somnia vidimus ; sed, Somnium vidimus.*

[Ib. 12.] *Tres fundi, tres dies sunt : non dixit, tres dies significant. Et multum hæc locutio notanda est, ubi aliqua significantia, earum rerum quas significant, nomine appellantur : inde est quod ait Apostolus, Petra autem erat Christus (1 Cor. x, 4) ; non ait, Petra significabat Christum.*

[Ib. 13.] *Et dabis calicem Pharaoni in manum ejus ; cum plenum esset, etiamsi non adderetur, in manum ejus.*

[Ib. 19.] *Et auferet Pharao caput tuum abs te : plenum esset, etiam si non haberet, abs te.*

[Ib. 19.] *Et manducabunt aves cæli carnes tuas abs te : similibus superiori locutioni.*

[Ib. xli, 1.] *Et factum est post biennium dierum : quid minus esset si non haberet, dierum ?*

[Ib. 7.] *Surrexit autem Pharao, et erat somnium : amant Scripturæ sic loqui de somniis, cum fuerit evigilatum, tanquam reddita homini veritate vigilantium, tunc illud appareat somnium, quod cum videretur, quasi veritas fuit.*

[Ib. 9.] *Peccatum meum recorder hodie. Pharao iratus fuit pueris suis, et posuit nos in carcere : illi loquebatur tanquam de altero.*

[Ib. 11.] *Et vidimus somnium ambo nocte una, ego et ille : quasi non sufficeret, quod ambo dixerat. Deinde et hic, vidimus somnium dicit ; non, vidimus somnia : tanquam unum ambo vidissent.*

[Ib. 13.] *Factum est autem sicut comparavit nobis, ita et contigit. Factum est autem ; sic solet Scriptura ponere : nam plenum esset, sicut enim comparavit nobis, ita et contigit.*

[Ib. 19.] *Quales nunquam vidi tales in tota terra Ægypti turpiores : dici autem posset more nostro, quibus nunquam vidi turpiores ; aut, quales nunquam vidi ; aut, nunquam vidi tales. Exurgens autem dormivit : exurgens ait, pro expergiscens.*

[Ib. 25.] *Quanta Deus facit, ostendit Pharaoni : cum illi loqueretur, tanquam de altero dicit.*

[Ib. 30.] *Etc onsumet fames terram : pro, homines qui sunt in terra.*

[Ib. 33.] *Nunc ergo vide hominem prudentem et intelligentem, et constitue eum super terram Ægypti ; et faciat Pharao et constituat locorum principes super terram : quasi alius sit cui dixit, Provide hominem prudentem, et alius de quo dixit, constituat Pharao.*

[In 35.] *Et congregetur triticum sub manu Pharaonis : id est, sub potestate.*

[Ib. 40.] *Tamen thronum præcedam tui ego : sic se habent verba in græco, quæ dixit Pharao ad Joseph. Sed præcedam tui, usitata est apud Græcos locutio,*

apud nos autem dicitur, præcedam te : illud vero, præcedam te thronum, nec apud Græcos usitata perhibetur, sed, præcedam te throno, id est honore sedis ; quod intelligitur, præcedam te regno, hoc enim illi et postea dicit.

[Ib. xli, 44.] *Ego Pharao ; sine nemo extollet manus suam super omnem terram Ægypti : tanquam diceret, ego sum rex, tu autem princeps vel præpositus Ægypti. Pharao quippe non hominis nomen est, sed regis potestatis.*

[Ib. xlii, 1, 2.] *Videns autem Jacob quia est venditio in Ægypto, dixit filiis suis, Quare segnes estis ? Ecos audivi quod est venditio in Ægypto : notandum quia id quod audisse se dicit, vidisse eum Scriptura dixerat.*

[Ib. 2.] *Emitte nobis pusillas escas, ut vivamus, et non moriamur : unum horum sufficeret, aut, vivamus, aut, non moriamur.*

[Ib. 11.] *Pacati sumus ; non sunt pueri tui exploratores : quasi de aliis dixerint, non sunt pueri tui exploratores, cum possent dicere, non sumus : honorificentissimæ autem more maxime ita loquebantur.*

[Ib. 13.] *Duodecim sumus pueri tui fratres in terra Chanaan : cum posterius dicant, quod unus eorum non sit, ipsum scilicet Joseph non esse existimantes, id est, periisse. Ilac locutione dictum est etiam illud, H. filii Jacob qui facti sunt in Mesopotamia (Gen. xxxv, 26) ; cum ibi non fuerit natus Benjamin. Quod autem dixerunt, sumus in terra Chanaan, cum eo tempore quo loquebantur, in Ægypto essent, sumus dictum est, pro habitamus : inde enim venerant, illico redituri, ibi commorantes.*

[Ib. 14.] *Hoc est quod dixi vobis, dicens quod exploratores estis : quid deesset, etiam si non adderet, dicens ?*

[Ib. 19.] *Ipsi vero ite et ducite emptionem tritici vestri : ducite, pro eo quod est, ferte ; quia enim ducuntur jumenta in quibus fertur, etiam hoc duci dictum est.*

[Ib. 22.] *Nonne locutus sum vobis, dicens, Ne nocentis puero, et non exaudistis me ? Notandum exauditionem non eam solam dici qua exaudit Deus.*

[Ib. 23.] *Ipsi autem ignorabant quia audit Joseph : audit, pro intelligit ; nam voces audit utique aure etiam qui non intelligit linguam. Repetitur illa locutio quando narrant patri suo quid eis acciderit in Ægypto, et quid dixerint ad Joseph.*

[Ib. 32.] *Duodecim sumus fratres filii patris nostri : unus non est, pusillus autem cum patre nostro hodie in terra Chanaan. Multa in his paucis verbis genera locutionum sunt, et illud quod paulo ante memoravi, duodecim sumus, cum ipsi dicant, unus non est : et, filii sumus patris nostri, quasi possent esse filii non patris sui. Pusillus autem cum patre nostro hodie in terra Chanaan, nec dixerunt, est, aut aliquod hujusmodi. Deinde notandum est, quod maxime necessarium videtur propter Evangelistarum narrationes, quomodo cum ea quæ dicta sunt, dicta esse narrantur, non omnino eodem modo repuntur, cum tamen in diver-*

sitate verborum nihil sententiæ depercat veritatis. Nam quod dixerunt dictum sibi esse a Joseph, *et in terra mercamini*, non invenitur ab illo dictum. Sine mendacio autem dixerunt, quod ex verbis quæ dixerat, in ejus voluntate cognoverant: neque enim verba sunt necessaria nisi ad expromendam, et in audientium notitiam perferendam, quantum possumus, voluntatem.

[Ib. XLII, 55.] *Et erat uniuscujusque alligatura argenti in sacco eorum*: non dixit, in sacco ejus, aut, in saccis eorum, sed quasi unus saccus omnium esset.

[Ib. 56.] *Super me facta sunt omnia hæc*: id est, me miseria onerant.

[Ib. XLIII, 5.] *Ait autem illi Judas, dicens*: potuit plenum esse, etsi non haberet, *dicens*.

[Ib. 3.] *Interrogans interrogavit nos homo*: assidua est talis locutio in Scripturis, *interrogans interrogavit nos homo*; aut, interrogando interrogavit, et si qua similia.

[Ib. 16.] *Mecum enim manducabunt homines panes meridie*: numquid panes tantum? sed ab eo quod excellit et cetera est complexa locutio. *Mecum enim manducabunt homines panes meridie*: quod dicit *meridie*, prandium significat quod sit medio die, hoc est enim meridies.

[Ib. 18.] *Ut accipias nos in servos et asinos nostros*: non utique subauditur, servos; nam quod latini cades *servos* habent, in græcis *παῖδες* legitur, quod nullo modo asini possunt esse. Ergo *asinos nostros* tantummodo accipias subauditur.

[Ib. 21.] *Aperuimus saccos nostros, et hoc argentum uniuscujusque in sacco suo*: non addidit, inventum est; aut, apparuit; aut, erat, aut aliquid hujusmodi.

[Ib. 25.] *Propitius vobis, nolite timere*: in his verbis quibus dictum est, *Propitius vobis*, duo verba sunt quæ subaudiuntur, et sit, et Deus. Plenum est enim, Propitius sit vobis Deus, quod omnino in græco usitatissimum est.

[Ib. 28.] *Saltus est puer tuus pater noster, adhuc vivit*: hic expressius ostenditur pueri nomine servum solere significari; non enim in illo scene posset hoc esse nomen retatis.

[Ib. 32.] *Non enim poterant Ægyptii manducare cum Hebræis panes*: abominatio est enim Ægyptiis. Illa locutio frequentatur, ut in panibus omnes escæ intelligantur.

[Ib. 34.] *Magnificata facta est autem pars Benjamin præ partibus omnium quincupliciter ad illorum*: jam quia dictum erat, *præ partibus omnium*, potuit non dici, *ad illorum*.

[Ib. XLIV, 6, 7.] *Invensiens autem eos, dixit secundum verba hæc*: potuit dicere, dixit eis verba hæc. An forte non locutionis genus est, sed interest etiam sententiæ? Aliud enim est ipsa verba dicere, aliud secundum ipsa, ut quæcumque alia dicta fuerint, eadem sententia teneatur quæ illis verbis comprehensa est: hoc est, secundum ipsa, etiamsi non ipsa. Sed quia sequitur illis respondentibus, *Ut quid loquitur dominus secundum verba hæc?* qui utique dicere debuerunt usi-

tato more, *Ut quid loquitur dominus verba hæc?* constat esse locutionis genus.

[Ib. XLIV, 7.] *Absit a pueris tuis facere secundum verbum hoc*: potuerunt dicere, Absit a nobis; sed illa honorificentia est usitata in Scripturis sic dicere, tanquam de aliis: *pueris* autem, pro servis dictum est.

[Ib. 9.] *Et nos autem erimus servi domino nostræ. Etiam hic παῖδες*, græci habent, hoc est *pueri*, quod tam assidue Scriptura pro servis ponit, ut difficile inveniat non isto nomine appellare servos.

[Ib. 34.] *Quomodo autem ascendam ad patrem, cum puer non sit nobiscum, ut non videam mala quæ invenient patrem meum?* Magis consuetudo loquendi exigebat dici, *Ut videam mala quæ invenient patrem meum*¹; hoc est, Quomodo ascendam ut videam? Novo itaque loquendi more id quod dixit, pro eo dixit ac si dixisset, non. Sic enim usitatus ordo iste verborum est: Non ascendam ad Patrem, cum puer non sit nobiscum, ut non videam mala quæ invenient patrem meum.

[Ib. XLV, 2, 4.] Quando flevit Joseph, cum recognosceretur a fratribus suis, ait Scriptura, *Audierunt autem omnes Ægyptii, et auditum est in domo Pharaonis*. Deinde sequitur quod narrabat, *Dixit autem Joseph ad fratres suas*: prius itaque Scriptura dixit quod postea factum est; hoc enim famæ celebritate accidit, ut omnibus Ægyptiis notum fieret; et postea reversa est narratio ad id quod dicebatur brevi recapitulatione.

[Ib. 16.] *Et divulgata est vox in domo Pharaonis, dicentes, Venerunt fratres Joseph*: dicentes, posuit pro dicentium; vox enim dicentium divulgata est, *Venerunt fratres Joseph*.

[Ib. XLVI, 2.] *At ille respondit, Quid est, dicens?* Ordo est, At ille respondit dicens, Quid est?

[Ib. 4.] Deus ad Jacob dicit, *Ego descendam tecum in Ægyptum, et ego ascendere te faciam in finem*: sic habent græci, quod latini habent, *et ego deducam te in finem*.

[Ib. 28.] *Judam autem misit ante se ad Joseph, ut veniret sibi obviam juxta Heroum civitatem*: nescio utrum Heroum nomen facile in Scripturis reperiatur.

[Ib. 31, 52.] In verbis Joseph, quibus ait ad fratres suos, *Ascendens nuntiabo Pharaoni et dicam ei, Fratres mei et domus patris mei qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me*: viri autem sunt pastores (*viri enim pecorum nutritores erant*), et jumenta et oves et omnia sua adduxerunt, quod interpositum est, *viri enim pecorum nutritores erant*, ex persona sua scriptor interposuit, et redit ad verba Joseph, adjungendo, *et jumenta et omnia sua adduxerunt*, ut ordq sit in verbis Joseph: Viri autem sunt pastores, et jumenta et oves et omnia sua adduxerunt.

[Ib. XLVII, 8.] *Dixit autem Pharaon ad Jacob, Quot anni dierum vitæ tuæ?* subauditur, sunt.

[Ib. 9.] *Pusilli et mali fuerunt dies annorum vitæ meæ, Pusilli*, pro paucis, positum est: neque enim vitæ

¹ In excusis omissum fuerat: Magis consuetudo loquendi exigebat dici, *et videam mala quæ invenient patrem meum* restituitur locus ex MSS.

alicujus quam cæterorum dies possunt esse horarum spatio breviores. Hoc autem Jacob ex comparatione dicit vitæ majorum suorum : nam utique centum triginta annos, quos ille jam agebat, nemo nunc vivit.

[Ib. XLVII, 12.] *Triticum secundum corpus* : id est, secundum numerum corporum. Per corpus etenim, numerum corporum ; per numerum corporum, numerum hominum significat.

[Ib. 13.] *Invaluerat autem fames valde, et defecit terra Ægypti* : terram posuit pro hominibus qui erant in terra.

[Ib. 15.] *Venerunt autem omnes Ægyptii ad Joseph dicentes, Da nobis panes* : per panes triticum significat, locutione per id quod efficitur, id quod efficit.

[Ib. 20.] *Et facta est terra Pharaonis* : non ait, Pharaonis. Amat sic loqui Scriptura, sicut in Psalmo dictum est, *Et custodivi legem tuam ; hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi (Psal. CXVIII, 55, 56)* : de lege Dei dixit, *hæc facta est mihi*, id est, in meam utilitatem.

[Ib. 22.] *Præter terram sacerdotum tantum non possedit Joseph* : quasi dixisset, Præter terram sacerdotum tantum, omnem terram possedit Joseph.

[Ib. 26.] *Et posuit illis Joseph in præceptum usque in hodiernum diem in terra Ægypti, ut præstent quintas Pharaoni* : hinc intelligitur Pharaonis nomen potestatis fuisse regalis, quod dixit usque in hodiernum diem. Non enim illi qui tunc fuit, præstare poterant Ægyptii usque ad illum diem, quo ista scribebantur, quando ille jam non vivebat.

[Ib. 28.] *Et fuerunt dies Jacob annorum vitæ ejus* : dies annorum sæpe dicit Scriptura, cum semel posset apertè dicere.

[Ib. XLVIII, 1.] Quod scriptum est, *Nuntiatum est Joseph, quia pater tuus turbatur* : aliqui codices habent *rextatur*, aliqui *axtatur*, et aliud alii, sicut interpretari Latini potuerunt, quod græce scriptum est *ἰνοχλαστία*. Ideo autem *turbatur*, accomodatius dici videtur, quia hoc dici solet de iis qui afflictatione corporis morte propinquant jactantur. Et ex hoc etiam turba *θχλος* dicitur : est enim turba, multitudo inordinata, non sicut populus, quod *ἄσμος* dicitur, nec sicut plebs, quod *πλῆθ* dicitur, sed sicut *θχλος*, quod turba dicitur.

[Ib. 16.] Jacob benedicens nepotes suos filios Joseph, ait inter cætera, *Et invocabitur in his nomen meum, et nomen patrum meorum* : unde notandum est, non solum exauditionem, sed etiam invocationem dici aliquando quæ non Dei, sed hominum sit.

[Ib. 18.] *Illic enim primitivus* : minus habet, est, secundum codices græcos.

[Ib. XLIX, 24.] In benedictione Joseph ait inter cætera Jacob, *Inde qui confortavit Israel* : mirum si non subauditur, est, ut plenum sit, Inde est qui confortavit I-rael.

[Ib. I, 2, 3.] Quod scriptum est, *Dixit Joseph servis suis sepulchris, ut sepelirent patrem ejus* ; non inveit lingua latina quemadmodum appellaret *ἑταίρους* : non enim ipsi sepeliunt, id est, terræ mandant corpora mortuorum, quod non est græce *ἑταίρειαι*, sed *ἑτάται*. Illi ergo *ἑταίρειαι* id agunt quod exhibetur corporibus humanis, vel condiendo vel siccando vel involvendo et alligando, in quo opere maxime Ægyptiorum cura præcellit. Quod ergo dicit, *Etiã sepelirent* ; curaverunt, intelligere debemus. Et quod dicit, *quadraginta dies sepulture*, ipsius curationis accipiendi sunt. Sepultus enim ille non est, nisi ubi se mandaverat sepeliri.

[Ib. 4.] *Loquimini in aures Pharaonis* : locutio est usitata in Scripturis.

[Ib. 6.] *Et dixit Pharao ad Joseph, Descende et sepeli patrem tuum* : etiam si per potentes illos per quos Joseph mandaverat, Pharao dixit quod perferrent ad Joseph, non utique dixit nisi ipsi Joseph. Unde illud est in Evangelio, quod unus Evangelistarum dicit, centurionem venisse ad Dominum et dixisse illi, *Puer meus jacet in domo paralyticus (Matth. VIII, 5, 6)* : alius autem totum diligentius narrans, amicos cum ad Dominum misisse commemorat, qui hoc ei dicerent (*Luc. VII, 3*) ; in quibus amicis utique ipse venit, cuius in eis voluntas præsens fuit : unde est, *Qui vos recipit, me recipit ; et qui me recipit, recipit eum qui me misit (Matth. X, 40)*.

[Ib. 10.] *Planxerunt cum planctum magnum et validum* : planxerunt planctum, non planxerunt planetu ; locutio est in latina lingua non ignota, sicut dicitur, servitutum servivit, militiam militavit, et similia.

[Ib. 15.] *Et redditione reddet nobis, omnia mala que ostendimus ei*. Ex hac locutione ait et Apostolus, *Alexander ararius multa mala mihi ostendit (II Timoth. IV, 14)* : ostendimus enim dictum est, vel ostendit, pro ea quod est, fecimus, vel fecit.

[Ib. 17.] *Accipe iniquitatem servorum Dei patris tui* : nova locutio est, *Accipe iniquitatem*, pro ignosce, aut remitte, aut obliviscere ; sed puto inde esse dictum *Accipe*, ac si diceretur, æquo animo accipe, hoc est, noli indigne ferre.

[Ib. 18.] *Et venientes ad eum dixerunt* : non iterum venerunt, sed quod dictum fuit iterum dictum est : solet hoc facere Scriptura.

LIBER SECUNDUS.

Locutiones de Exodo.

[EXOD. cap. 1, §. 7-12.] *Et invalescebant valde valde.*

[Ib. 21.] Quid est quod dictum est de obstetricibus, *Et fecerunt sibi domos, quoniam timuerunt Deum* ? Prædictum est enim, *Benefaciebat Deus cum obstetricibus.*

Et ad hoc videtur pertinere, quod fecerunt sibi domos timendo Deum, tanquam beneficia Dei ad hoc eis profuerint ut facerent sibi domos. Numquid antea non eas habuisse domos intelligendum est ? An ad divitijs

hoc verbum pertinet, vel potius ad aliquas rei familiaris idoneas facultates? Huic enim simile videtur, quod ait etiam Jacob post quatuordecim annos servitutis suæ socero suo volenti cum adhuc apud se tenere: *Nunc ergo quando faciam et ego mihi domum?* Dixerat enim quod creverint pecora Laban sub illo; sicut et ipse Laban confessus fuerat dicens, *Benedixit me Deus in introitu tuo* (Gen. xxx. 29-31): cum ergo dicit, *quando faciam et ego mihi domum?* subintelligitur, sicut et tu. Hoc videtur enim valere quod ait, *et ego*, ut ad ipsam domum faciendam videatur pertinere quod consequenter ad Laban merces ipsa statuenda proponitur.

[Ib. 1, 22.] *Et omne femininum vivificate illud*: sic enim habent græci; latini non habent, *illud*.

[Ib. 11, 4.] *Erat autem quidam de tribu Levi, et sumpsit sibi de filiabus Levi*: intelligitur uxorem, quod quidam latini interpretes etiam addendum putaverunt; sequitur autem, *Et habuit eam, et concepit*.

[Ib. 3.] Quid sit *thibin*, ideo difficile est nosse, quia nec græcus interpres ex hebræo, nec latinus ex græco verit hoc nomen, sed sic transtulit ut invenit.

[Ib. 14.] *Timuit autem Moyses et dixit, Si sic divulgatum est verbum hoc*. Duo sunt in hac locutione attendenda: primo, quia pendet sententia, et sic dimissa est; deinde, quia verbum pro facto posuit.

[Ib. 25.] *Et respexit filios Israel, et innotuit illis*: pro eo positum est *innotuit*, quod egit in eis, quibus Dei curam erga se intelligerent.

[Ib. 11, 7.] *Videns vidi vexationem populi mei, qui est in Ægypto*.

[Ib. 11, 12.] *Et dixit Moyses ad Deum, Quis sum, quia ibo ad Pharaonem regem Ægypti, et quia educam filios Israel de terra Ægypti? Dixit autem, Quoniam ego tecum*: sic habet græcus; latinus autem, *Et quis ego, dixit*: et non dixit, *quia ibo, et quia educam*; sed, *ut eam, et educam*. Et quod in græco habet, *Dixit autem, quia ero tecum*, intelligitur utique quod dixerit ad Moysen: totum autem hoc latinus addidit, et ait, *Dixit autem Deus ad Moysen*.

[Ib. 16.] Deus dicit quod dicat Moysès filiis Israel, *Visitans visitavi vos, et quæcumque contigerunt vobis in Ægypto*: græcus habet, *Visitatione visitavi vos*.

[Ib. 18.] Deus dicit ad Moysen de filiis Israel, *Et audient vocem tuam*: græcus habet, *Et exaudient vocem tuam*, quia et exauditio dicitur hominis.

[Ib. 22.] Quod habet latinus, *Poscet mulier a vicina, et ab inquilina sua vasa argentea et aurea et vestem*; græcus habet *a cohabitatrice sua*, hoc est *συνεπιθυοῦ*¹, quod latini aliqui interpretati sunt, *a concellaria sua*.

[Ib. 14, 4.] Moyses dicit, *Quid si non crediderint mihi, neque exaudierint vocem meam*: quod latinus, *audierint interpretatus est*.

[Ib. 4.] *Extende manum, et apprehende caudam*, græcus habet: latinus autem, *manum tuam et caudam ejus*, interpretatus est. *Et extendens manum apprehendit caudam, et facta est virga in manu ejus*.

[Ib. 5.] *Et dixit illi: Ut credant tibi quoniam apparuit illi, sunoikon*. At Mss. uti apud LXX. *suskenou*.

ruit tibi Dominus Deus patrum ipsorum: græcus non habet, *Et dixit illi*; sed continuo adjunxit, *ut credant tibi*; id est, verba Dei, post illud factam miraculum: tanquam adhuc loqueretur, et modo sententiam verborum impleverit. Nam ordo est verborum, *Extende manum et apprehende caudam, ut credant tibi*: sed interposita est facti narratio, et postea redditum, *ut credant tibi*.

[Ib. 14, 6.] Quod latinus habet, *Et facta est manus ejus leprosa tanquam nix*; græcus non habet *leprosa*, sed tantum, *facta est tanquam nix*.

[Ib. 8.] *Quod si non audierint vocem signi primi*: græcus sic habet: latinus autem, *vocem tuam signi primi*; sic et sequitur, *credent tibi in voce signi sequentis*.

[Ib. 9.] *Et erit aqua, quam sumes de flumine, sanguis super aridam*: vel potius *super aridum*, id est, super id quod aridum est; quod latinus dixit, *sanguis super terram*.

[Ib. 10.] Moyses dicit: *Precor, Domine, non sum eloquens ante hesternam et nudiustertianam diem*.

[Ib. 17.] *Et virgam hanc sumes in manum tuam, in qua facies in ea signa*; cum dici posset, in qua facies signa; aut certe, *Virgam hanc sumes in manum tuam, et facies in ea signa*: nunc vero utrumque dictum est solita locutione Scripturarum.

[Ib. 18, 19.] *Post dies autem illos multos, mortuus est rex Ægypti*: dixit autem Dominus ad Moysen in Madian, *Vade, perge in Ægyptum, mortui sunt enim omnes qui quærebant animam tuam*. Multa in his verbis genera locutionum notanda sunt: primo, *Vade, perge in Ægyptum*, tanquam non sufficeret tantum *Vade*, vel tantum *perge*; deinde, *mortui sunt omnes qui quærebant animam tuam*, cum solum regem Ægypti Scriptura dixerit mortuum, et de solo antea dictum fuerit quod Moysen quærebat occidere. An ipse post alios inimicos ultimus mortuus est? Quod si ita est, non locutio, sed sensus est. Item, *qui quærebant animam tuam*, non in malo tantum, sed etiam in bono dici solet in Scripturis: nam sicut hic, in malo dictum est etiam in Psalmis, *Confundantur et reverentur qui quærant animam meam* (Psal. xxxix, 15); in bono, *Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam* (Psal. cxli, 5): nisi forte aliquid distare dicitur inter quærentes et requirentes, ut illud in malo, hoc in bono intelligendum sit.

[Ib. 11, 10.] *Et dicebant ad populum dicentes, Hæc dicit Pharaon*: quam locutionem piguit latinum interpretari.

[Ib. 21.] *Videat Deus vos et judicet, quoniam execrabilem fecistis odorem nostrum palam Pharaone, et palam servis ejus, dare gladium in manus ejus, ut occidat nos*; sic enim habet græcus: latinus autem ait, quem pro optimo legebamus, *ut daretis gladium in manibus ejus*; qui solæcismus, nulla interpretationis necessitate factus est, quia in græco non est.

[Ib. 11, 4.] *Statui testamentum meum ad illos, ita ut darem illis terram Chananæorum, et terram quam incolerunt, in qua et incolerunt in ea*: sic enim habet

græcus, quod utique et in græca lingua absurde videtur sonare; et tamen Septuaginta interpretum auctoritas tanta est, quos ita loqui non piguit. Quid enim? et sensus hic latet? Quod si nullus est, ipsa locutio notanda est, ne alibi inventa sensum impediatur, vel aliquid querere ubi querendum non est, compellat.

[Ib. vi, 5.] Quod habet latinus, *Exaudivi gemitum filiorum Israel, quemadmodum Ægyptii affligerent eos*; græcus habet *καταδουλοῦνται*, quod interpretari posset, in servitutem redigunt eos: nam uno verbo non potest.

[Ib. 9.] *Et locutus est Moyses sic ad filios Israel, et non exaudierunt Moysen a defectione animi et ab operibus davis: exaudierunt* ait, non, audierunt.

[Ib. 12.] *Ego enim inloquens sum, quod ait Moyses ad Dominum, ελωπος* dixit græcus, non, imperitus, quasi ἀπαθής, vel ἀκατένους.

[Ib. 26.] *Hi sunt Aaron et Moyses, quibus dixit eis Deus ut educant filios Israel de terra Ægypti: sic enim habet græcus.*

[Ib. 30.] *Ecce ego gracili voce sum, et quomodo exaudiet me Pharaos? Notandum quod exaudiet dixit, non, audiet.*

[Ib. vii, 6.] *Fecit autem Moyses et Aaron, sicut præcepit illis Dominus, ita fecerunt: quid deesset, si non diceretur, ita fecerunt?*

[Ib. 9.] *Si loquetur vobis Pharaos dicens, Date nobis signum aut portentum, et dices Aaron fratri tuo, Sume virgam: nonne locutionis nostræ consuetudo poscebat et quædam ejus integritas, ut ita diceretur, Si loquetur vobis Pharaos dicens, Date nobis signum aut portentum, dices Aaron fratri tuo, Sume virgam? quid ergo ibi additum est, et, nisi aliqua proprietate locutionis hebræicæ? nam neque græca esse perhibetur.*

[Ib. 14.] Non mihi videntur satis commode interpretati latini *σοφισταί* Pharaonis, ut dicerent *sapientes*: σοφοί enim sapientes dicuntur. Potuit enim latinus interpretis sophistas dicere, quoniam non est quemadmodum id latine dicatur; et ideo isto verbo jam utimur pro latino, sicut philosophiam dicimus non solum græce, verum etiam latine: sophistas appellarunt latinorum litterarum eloquentissimi auctores.

[Ib. 12.] *Et absorbit virga Aaron virgas illarum: ac si diceret, draco Aaron.*

[Ib. 15.] Quod dictum est de Pharaone, *Ecce ipse exiit ad aquam*; græcus habet, *super aquam.*

[Ib. 16.] *Dimitte populum meum ut serviant mihi in deserto, et ecce non exaudisti usque adhuc: quoties dicitur exaudisti, cum homini dicatur?*

[Ib. 22.] *Fecerunt autem similiter et incantatores Ægyptiorum beneficiis suis. Et induratum est cor Pharaonis, et non exaudivit eos, sicut dixit Dominus: quia in usu Scripture est, exaudivit, cum etiam de homine loquitur.*

[Ib. viii, 1.] *Dimitte populum meum ut serviant mihi: non, ut serviat: qui loquendi modus non fere invenitur nisi ubi res ipsa singularis pluribus constat. Populus enim singulari nomine dicitur, sed constat ex multis. Sic etiam est, Omnis terra adorent te (Psal.*

14. *At editi, οὐρανοὶ autem appellantur.*

lxv, 4): quia omnis terra dictum est, pro hominibus qui sunt in terra.

[Ib. viii, 2.] *Ecce ego serio omnes fines tuos ranis: sic enim habet græcus elegantissima locutione, ut ranæ ipsæ, plaga intelligatur, qua feritur terra Ægypti.*

[Ib. 3, 4.] *Et eructabit flumen ranas, et ascendentes intrabunt in domos tuas et in promptuaria cubiculorum, tuorum super lectos tuos, et in domos terrorum tuorum, et populi tui, et in conspersis tuis, et in clibanis tuis; et super te et super populum tuum et super serpens tuos ascendent ranæ. Notandum quod in domos, etc. cum dixisset, accusativum casum tenuit; et super lectos, etc., ubi dixit, super, accusativum similiter servavit; in conspersis autem et in clibanis ad ablativum se transtulit: nam et græcus mutavit præpositionem, quam non mutat latinus. Ille enim habet εἰς τοὺς οἴκους, in domos; in conspersis autem ἐν τοῖς πυράμασι: ubi mirum si non etiam sensus est, non locutio, ut in conspersionibus et in clibanis exortas ranas forsitan velit intelligi, non extrinsecus ascendisse vel irruisse, et quia eas fluvium eructaturum prædicat, inde implere omnia.*

[Ib. 6.] *Et extendit Aaron manum super aquas Ægypti et eduxit ranas, et educta est rana et operuit terram: repetitio a plurali ad singularem numerum trajecta est; nam utique rana, pro multitudine ranarum positum est; nescio quo autem modo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum, sæpe plus videtur quod singulariter, quam quod pluraliter dicitur: nam plus accipitur cum dicitur, verbi causa, est illic miles, quam sunt illic milites; est illic piscis, quam sunt illic pisces.*

[Ib. 14.] *Et colligebant eas acervos acervos: hæc repetitio multitudinem acervorum significat, et Scripturis est familiaris.*

[Ib. 16.] Quod habent latini, *Extende manu virgam tuam, et percutite terra*; non, percutite terram: græcus habet *aggerem terræ*, si tamen hoc verbo recte interpretatur quod dictum est τὸ χόμα τῆς γῆς.

[Ib. 18.] *Fecerunt autem similiter et incantatores veneficiis suis, ut educerent cyniphes, et non poterant* Notandum est, *fecerunt* dictum pro eo quod est, conati sunt facere. Nam utique si fecerunt similiter, procul dubio eduxerunt cyniphes: sed quia sequitur, *ut educerent, et non poterant*; non ergo similiter fecerunt, sed similiter facere conati sunt. Aut si forte et ipsi quamvis veneficiis agerent, eadem tamen agendi specie virgam extendebant, quod Scriptura non expressit, ad hoc referendum est, *fecerunt similiter.*

[Ib. 21, 22.] *Et in terram super quam sunt super eam, Et gloriosam faciam in die illa terram Gessen, in qua populus meus inest super eam.*

[Ib. 29.] *Et dixit Moyses, Ego exeam a te, et orabo ad Deum, et exhibit cynomyia a Pharaone et a servis ejus: quasi alteri diceret et exeam a te, et de altero Pharaone subsqueretur a quo esset exitura cynomyia.*

[Ib. ix, 1.] *Dimitte populum meum ut mihi serviant.*

[Ib. 18, 21.] *Ecce ego pluam hanc horam crastinam*

diem grandinem multam. Grando autem multa valde valde.

[Ib. ix, 29, 28.] *Et desinent voces et grando.* Notandum est Scripturam, voces solere appellare tonitrua, quas voces Dei etiam Pharaon superius appellavit dicens, *Orate pro me ad Dominum, ut desinant fieri voces Dei* : ubi et illa locutio est quod dixit, *desinant fieri voces.*

[Ib. x, 2.] *Ut narretis in aures filii vestris, et filiis filiorum vestrorum quæcumque illi Aegyptiis* : notandum quemadmodum dicitur illi, ne forte ita sit dictum, *Draco hic quem finxisti ad illudendum ei* (Psal. ciii, 26); et illud in Job, *Hoc est initium figmenti Domini quod fecit ad illudendum ab Angelis ejus* (Job xl, 14).

[Ib. 4.] *Ecce ego induco hanc horam crastino die locustam multam.* Ecce quemadmodum superius dixit ranam, ubi diximus plerumque plus intelligi cum aliquod huiusmodi singulariter dicitur, quam si pluraliter diceretur. Manifestum est enim plus sonare, *locustam multam*, quam si diceret, *locustas multas.*

[Ib. 8.] *Qui autem et qui sunt qui ibunt?* quotidie dicimus consuetudine familiariore, *Quam qui et qui ibunt?*

[Ib. 15.] *Non est relictum viride nihil in lignis* : dicendum fuit more locutionis nostræ, *Non est relictum viride aliquid in lignis.*

[Ib. 16, 17.] Pharaon ad Moysen, *Peccavi ante Dominum Deum vestrum et in vobis; suscipite ergo delictum meum* : hac locutione et ad Joseph usi sunt fratres ejus ubi dixerunt, *Accipe iniquitatem servorum Dei patris tui* (Gen. l, 17).

[Ib. 23.] Quod latini habent, *Et nemo vidit fratrem suum tribus diebus*; græcus habet, *Et non vidit nemo fratrem suum* : notandum etiam fratrem hominis quemlibet hominem dici.

[Ib. 24.] Pharaon dicit ad Moysen et Aaron, *Ite et servite Domino Deo vestro, præter oves et boves, relinquate*; sic enim habet græcus : valde inusitata locutio est, nisi post distinctionem inferatur, *relinquate*, et subaudiatur, *ista*; ut sit sensus, *Ite præter oves et boves, et relinquate ista* : solet enim talis ellipsis fieri crebro in locutionibus Scripturarum.

[Ib. 26.] *Et non relinquemus unguam*; quasi abductis pecoribus, posset unguis remanere : quid est enim aliud non relinquemus unguam, nisi, nec unguam relinquemus?

[Ib. 28.] Pharaon ad Moysen, *Attende tibi ultra apponere videre faciem meam* : pro eo quod est, *attende tibi ne ultra videas faciem meam.*

[Ib. xi, 2.] *Et petat unusquisque a proximo suo, et mulier a proxima vasa argentea et aurea et vestem* : notandum et Aegyptios Hebræis proximos dictos.

[Ib. 6, 7.] *Et erit clamor magnus per omnem terram Aegypti, qualis non fuit, et talis non adhuc apponetur* : in filiis autem Israel non mutiet canis lingua sua ab homine usque ad pecus. Elegantissima locutio est : per canem quippe extremum significavit vel hominum vel pecorum, ita commendans quanta in Hebræis quies futura esset, Aegyptiis acerba orbitate clamantibus.

[Ib. xv, 3.] *Accipiant singuli ovem per domos patriarum.* Quas dicat patrias, non facile est intelligere; utrum civitates in quibus commanebant, an potius numerosas familias a cujusque velut paternitate propagatas : hoc enim magis in græco significari perhibetur.

[Ib. 4.] *Si autem pauci sint qui in domo, ita ut non sint idonei ad ovem, id est, ut ipsa paucitas non sit idonea ad ovem consumendam, assumet secum vicinum proximum suum, hoc est ipsa domus assumet vicinam* : hominem proximum pro homine posuit, singularem autem pro plurali; non enim unum, sed quot sufficiunt : cum de ove consumenda Scriptura loqueretur, *secundum numerum*, inquit, *animarum unusquisque quod sufficiat*; animas pro hominibus, a parte totum.

[Ib. 7.] *Sument a sanguine, et ponent super duos postes, et super limen in domibus in quibus manducabunt illas in eis.* Cum dixerit, *in quibus*, dixit etiam, *in eis*, more usitatissimo : sed *manducabunt illas*, quaeritur quas, et intelligitur carnes; hoc enim sequitur, *Et manducabunt carnes hac nocte assatas igni*; quod habent latini codices, *qui manducabunt carnem*, græci autem habent *ϰτῆρας*, id est carnem, sed genere nostro; ideo in græco est, *in domibus, in quibus manducabunt illa in eis.* Est vero illa locutio, ut prius dixeret illas, quam prædiceret quid in consequentibus intelligeretur quas dixerit, similis ei locutioni quam de filio Moysi exposuimus (Lib. ii *Quæstionum de Exodo, quæst. 11*), cum eum vellet angelus occidere, et exemplum adhibuimus de Psalmo, *Fundamenta ejus in montibus sanctis; diligit Dominus portas Sion* (Psal. lxxxvi, 1, 2) : cujus enim fundamenta non intelligimus, nisi ex consequentibus; sic et hic, *in quibus manducabunt illas in eis*, id est in quibus domibus manducabunt illas, intelligitur carnes, de quibus consequenter loquitur.

[Ib. 22.] *Sumetis autem vobis fasciculum hyssopi, et tingetis ex sanguine qui est juxta ostium, et liniatis super limen et super ambos postes de sanguine.* Etiam hic fasciculus hyssopi plures utique fasciculos significat, sicut rana plures ranas, et locusta plures locustas : tropus autem iste quando sit in rebus quæ a nobis non ita dici solent, obscuritatem facit.

[Ib. 26, 27.] *Et erit cum dicent ad vos filii vestri, Quæ est servitus ista? Et dicetis eis, Inmolatio pascha hoc Domino* : etiam si non haberet, et, plenum esset, *dicetis eis.*

[Ib. 28.] *Et advenientes fecerunt filii Israel sicut præcepit Dominus Moysi et Aaron; ita fecerunt* : non adderet, *ita fecerunt*, nisi mos esset Scripturarum.

[Ib. 51.] *Et factum est, in die illa eduxit Dominus filios Israel de terra Aegypti.*

[Ib. xiii, 4.] *Ait autem Dominus ad Moysen dicens.*

[Ib. 12.] *Omne adaperiens vulvam, masculina* : pluralem numerum intulit singulari, quia ipsum quod dictum est, *omne adaperiens*, non utique in uno, sed in multis accipitur. Similis est locutio, *Attendite, popule meus* (Psal. lxxvii, 4). Tale est et quod paulo post sequitur, *Omne quod adaperit vulvam de armentis*

et de pecoribus, quæcumque tibi nata erunt : omne quæcumque tibi nata erunt, ipse modus est locutionis.

[Ib. xiii, 15.] *Omne adapertens vulvam asinæ* : græcus habet, *asini* ; modo illo locutionis, quem jam in Genesi notavimus, ubi in masculinum pro-feminino positum est, de morte Saræ dicente Scriptura, *Surgens Abraham a mortuo*, et, *Sepelidit mortuum meum* (Gen. xxiii, 3, 4) ; et talia ibi sæpe dicuntur de mortua.

[Ib. 15.] *Propter hoc ego immolo Domino omne quod aperit vulvam, masculina* : similis locutio superiori.

[Ib. 16.] *Et erit in signum super manum tuam* : id est, super opera tua ; ubi magis sensus est forsitan quam locutio.

[Ib. xiv, 27.] *Et excussit Dominus Ægyptios in medium maris* : græcus habet, *Et excussit Dominus Ægyptios medium maris*.

[Ib. 31.] *Vidit autem Israel manum magnam, quæ fecit Dominus Ægyptiis*.

[Ib. xv, 1.] *Tunc cantavit Moyses et filii Israel canticum hoc Domino, et dixerunt dicere* : sic enim habet græcus, καὶ ἔκωσ ἄνευ.

[Ib. 22.] *Et non inveniebant aquam, ut biberent* : poterat non habere, ut biberent.

[Ib. 21.] *Et murmuravit populus adversus Moysen dicentes* : non, dicens ; sed, dicentes : ex pluribus enim populus constat.

[Ib. xvi, 1.] *Et venerunt omnis synagoga filiorum Israel in eremum* : non dixit, venit, quia synagoga ex pluribus constat.

[Ib. 2.] *Murmurabant omnis synagoga filiorum Israel adversus Moysen et Aaron* : eadem est ista locutio.

[Ib. 4.] *Dixit autem Dominus ad Moysen, Ecce ego pluam vobis panes de caelo*. Manna pluiturus, panes promisit : locutio est qua panis pro alimento ponitur ; amat autem Scriptura pluraliter magis panes, quam singulariter dicere.

[Ib. 7.] *Mane videbitis, inquit, gloriam, dum exaudiet murmurationem vestram super Deum* : id est, quia murmuratis super Deum, quod tantum valet ac si diceret, adversus Deum. Deinde notandum novo modo hic exauditionem dictam non precantium, sed murmurantium, cum reprehendat utique Scriptura murmurationem : tanquam hoc dixerit, quod cognoverit Deus murmurationem eorum, et ipsam Dei cognitionem dixit exauditionem.

[Ib. 9, 12.] *Accedite ante Deum ; exaudivit enim murmur vestrum* : iterum exauditionem, non precum significat et petitionum, sed etiam murmuris malorum ; hoc et postea dicit Deus, *Exaudivi murmur filiorum Israel*.

[Ib. 14.] *Et ecce in facie eremi minutum tanquam coriandrum*. Cum toties Deus dicat, *faciem terræ*, sicut hic *faciem eremi*, mirum est unde homines ita errent cum faciem audierint, ut aliquid tale opinentur, qualis hominis facies est, vel alicujus animantis.

[Ib. 16.] *Secundum numerum animarum vestrarum unusquisque carnem commanentibus vobis colligite*. Quam sæpe Scriptura animas, homines appellat, a parte spiritum : non facile autem carnes pro hominibus, sed

carnem, sicuti est, *Non timebo quid mihi faciat caro*, quod apertius in eodem psalmo ait, *Quid mihi faciet homo* (Psal. lv, 5, 11). Non autem diceret, secundum numerum carniū vestrarum, sicut dixit, *secundum numerum animarum vestrarum*.

[Ib. xvi, 21.] *Et collegerunt illud mane mane* : quomodo puteos puteos, acervos acervos, sic dictum est *mane mane*.

[Ib. 29.] *Nullus vestrum egredietur unusquisque de loco suo die septimo* : quod interpositum est, *unusquisque*, potuit et non dici.

[Ib. xvii, 1.] *Non erat autem populo aqua bibere* : id est ad bibendum.

[Ib. 2.] *Et maledicebat populus ad Moysen* : id est, maledictis agebat Moysen ; hoc est, maledicebant illi : nam hoc in consequentibus ipse dixit, *Quid maledictis mihi ?*

[Ib. 3.] *Et murmuravit populus ad Moysen dicentes*.

[Ib. 5.] *Et virgam in qua percussisti flumen accipe in manu tua* : in qua percussisti, dixit pro eo quod dicimus, de qua percussisti ; et est ita locutio creberrima in Scripturis.

[Ib. xviii, 12.] *Et sumpsit Jothor socer Moysi holocausta et sacrificia Deo* : sumpsit, pro eo quod est obtulit. An forte sensus est, non locutio, ut ea sumpsisse intelligatur, quæ Moyses obtulisset ? quanquam Moyses non legatur superius sacrificasse, nec Aaron nec quisquam Hebræorum qui educti sunt de terra Ægypti ; sed tantum superius scriptum est, quod altare constituerit Moyses, et appellaverit illud, *Dominus meum refugium* (Exod. xvii, 15). Istum autem Jothor legimus sacerdotem fuisse Madian, id est gentis Madian. Mirum est autem, si ejus adventu cæpit sacrificare Moyses, et non potius ipse Jothor qui jam sacerdos erat.

[Ib. 18.] *Grave tibi verbum hoc* : subauditur, est.

[Ib. 20.] *Et demonstrabis illis vias, in quibus ambulabunt in eis*.

[Ib. 26.] *Verbum autem grave referebant super Moysen* : sic enim habet græcus, quod latini interpretati sunt, *ad Moysen*. Illa sane locutione ipsa etiam cura significatur, qua dictum est, *super Moysen* ; velut onus ei significaretur impositum. *Verbum autem grave* dictum est, pro quæstione gravi : unde sequitur, *Omne autem verbum leve judicabunt ipsi*.

[Ib. xx, 24.] Quod græcus habet *ἐπωνόμῳ*, *super-nominavero* aut *annominavero* expressius dicitur, quod usitatius *cognominavero* nonnulli interpretati sunt ; sed non habet necessariam significationem *cognominavero* : propinquius autem dicitur *cognominavero*, quam *noninavero* ; nam et hoc aliqui interpretes dixerunt.

[Ib. 24.] *Et veniam ad te, et benedicam te* : cum superius pluraliter loqueretur, *facietis et immolabitis*, dicit, *veniam ad te*, tanquam ipsi Israel, id est, populo.

[Ib. xxi, 4.] *Et hæc justificationes quas pones coram illis. Si emeris servum Hebræum*, etc. Notanda locutio, quemadmodum cum illud dictum sit ad Moysen, hoc est, *hæc sunt justificationes quas appones coram illis* ;

nam ad populum ipsum cætera dicuntur quasi ad Moysen, *Si emeris servum Hebræum*. Non enim hoc Moysi dictum est, sed quod populo diceret, tantum ipsi populo dicebat.

[lb. xxi, 6.] *Pertundet ei Dominus auriculam de subula, et servi et in sempiternum*, vel *in æternum*: quod græcus habet, εἰς τὸ αἰδίον. Ecce quemadmodum Scriptura multis locis dicit secundum hoc verbum græcum, *sempiternum*, vel *æternum*. Ubi non intelligitur æternitas illa, secundum quam nobis æterna promittuntur, vel secundum quam a contravio igne æterno mali cremabantur: neque enim servus iste qui vivere in æternum non posset, posset servire in æternum; sed intelligitur *æternum* dictum, cuius temporis finis non est; aut certe aliquid hoc sacramento significatur æternum.

[lb. 13.] *Dabo tibi locum, in quem fugiat ibi qui occiderit*.

[lb. 20.] *Si quis percusserit servum suum aut ancillam suam in virga*: quod est, de virga.

[lb. 28.] *Lapidibus lapidabitur taurus*: quasi possit lapidari nisi lapidibus. Differt aliquid ista locutio ab illa qua diceret more Scripturarum, *lapidatione lapidabitur*, sed tamen similis est.

[lb. 29.] *Si autem taurus cornupela erat ante hesternam et nudiustertianam*: pro tempore præterito posuit partem pro toto, quantumcumque illud fuisset, more Scripturarum.

[lb. 33.] *Si quis autem aperuerit lacum, aut exciderit lacum, et non operuerit eum, et ceciderit illuc vitulus aut ovinus, dominus laci reddet*. Et hæc locutio a parte totam intelligenda est: non enim si equus ceciderit in lacum aut ovis, ideo non reddet, quia hoc scriptum non est.

[lb. 34.] *Quod autem mortuum fuerit, ipsi erit*: pro, ipsius erit.

[lb. xxii, 5.] *Si autem depaverit quis agrum aut vineam, et admisit pecus suam depascere agrum alium; id est, alienum*.

[lb. 26.] *Si autem pignus acceperis vestem proximi, aut solis occasum reddes ei*: genus pro specie posuit; sic enim dictum est, ac si de omni veste pignus dederit, cum de illo specialiter se dicere ex consequentibus Scriptura testetur, qui non habet nisi eam vestem unde se nocte cooperiat.

[lb. xxii, 20, 21.] *Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, ut servet te in via, et inducat te in terram quam paravi tibi. Ante te ibit¹, et exaudi eum*. Angelum suum jubet Deus exaudiri a populo, non utique potentem, sed jubentem.

[lb. 28.] *Et mittam vespas ante te, et ejiciet Amorrhæos*: a plurali ad singularem numerum se convertit. Intelligitur autem, Ejiciet Amorrhæos vespa, sicut rana, sicut locusta, non quod una sit, sed quod per singularem pluralis numerus intelligatur.

[lb. 30.] *Per partes ejiciam illos a te*.

¹ Vetus codex Corbelensis optime notæ, ante ibi: forte interpres in græco legerat, pro eket. Nunc porro a, ud LXX habetur, proscche scantō Attende tibi. In vulgata, Obacra eam.

[lb. xxiii, 32, 33.] *Non dispnes illis et diis eorum partum; et non consistent in terra tua, ne peccare te faciant ad me*: non dixit, in me, idem tamen significat.

[In xxiv, 3.] *Respondit autem omnis populus voce una, dicentes*.

[lb. 10.] *Et viderunt locum ubi steterat ibi Deus Israel: ubi steterat, posset sufficere, sed hebraicæ dicuntur istæ locutiones*.

[lb. xxv, 13.] *Et inaurabis illa auro*: similis est locutio, lapidibus lapidabitur.

[lb. 29.] *Cyathos in quibus immolabunt in eis*.

[lb. xxvi, 19.] *Duas bases columnarum uni in ambas partes ejus, et duas bases columnarum uni in ambas partes ejus*. Ne de omnibus diceret, de duabus dicit more suo geminando: sicut puteos puteos, acervos acervos, generationes et generationes, et similia.

[lb. 29.] *Et columnas inaurabis auro, et inaurabis seras auro*.

[lb. xxvii, 6.] *Et inaurabis ea aramento*: talis locutio est, inaurabis auro.

[lb. 21.] *Extra velum, quod est super testamentum*: de lucerna accendenda cum diceret, hoc ait, id est quod foris accenderetur ubi est sanctum, non intra velamen quod est super testamentum, hoc est Sanctum sanctorum. Ergo *super* non sic ait, tanquam est tectum, vel camera, vel firmamentum cæli, vel arcus cooperculum; sed etiam quod vice parietis oppositum esset, *super* dixit: sicut dicimus superiorem discumbere aut stare, non utique alterum portari ab altero.

[lb. 21.] *Legitimum sempiternum in progenies vestras*: eo modo sempiternum, quo multa superius diximus.

[lb. xxviii, 22 (a).] *Et sumet Aaron nomina filiorum Israel super rationale iudicii super pectus introeuntis sanctum¹*. Consequens erat ut diceret, *introiens in sanctum*, hoc est sumet Aaron introiens, quod aliqui latini, solæcismum vitantes, interpretati sunt. Sed quia et græcus *introeuntis* habet, et latini aliqui consernant, locutionem potius notandam credidi, quam corrigendam.

[lb. 24 (b).] *Et pones super rationale iudicii fimbrias calenatas*. Et hic latini nonnulli solæcismum caventes, *fimbrias calenatas*, interpretati sunt; græcus autem habet, τοὺς κροσσούς τὰ ἀλευειδρά. Hanc solemus dicere absolutam locutionem, cum generi masculino vel feminino neutrum inferitur; quemadmodum si dicamus, *Iustitiæ terrenæ non sunt stabilia*.

[lb. 35.] *Et Aaron cum coeperit fungi sacerdotio, audietur vox ejus intranti in sanctum in conspectu Domini, et exeuntis*. Vocem ejus ex tintinnabulis dixit, qui magis sonus est ejus. *Intranti et exeuntis*, pro intrantis et exeuntis, posuit dativum pro genitivo.

[lb. xxix, 13.] *Et duos renes et adipem quas super eos subauditur, est, quod nonnulli interpretes addiderunt*.

[lb. 26.] *Et separabis illud separatione*.

[lb. xxx, 8.] *Et cum accendet Aaron lucernas, sero*

¹ sic melioris notæ Mss. At excusi, *introeuntis in sanctuarium, hoc est, etc.*

(a) Apud LXX. in vulgata v. 27.

(b) Apud LXX. in vulgata v. 30.

incendat super illud : sero dixit pro vespere , et ideo notanda locutio est ; *ἔστ* quippe græcus habet. Sero autem proprie non solet dici, nisi cum tempus transierit quo fieri debuit , quod sero dicitur factum.

[Ib. xxx, 12, 13.] *Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum , et dabunt singuli redemptionem animæ suæ Domino , et non erit in eis ruina in visitatione eorum , et hoc est quod dabunt tibi.* Pendet ista locutio , quia interposita est conjunctio copulativa , quæ si non interponeretur , non penderet. Tribus autem locis est posita quorum undelibet detracta , plenam facit esse sententiam. Rursus ubi dictum est, *Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum , et dabunt singuli redemptionem animæ suæ Domino* : si enim non dixisset, *et dabunt*, sed tantummodo dixisset, *dabunt*, finiretur sententia nec penderet ; ita enim diceretur , *Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum , dabunt singuli redemptionem animæ suæ Domino*. Si autem hic ponitur hæc conjunctio, deorsum tollenda est, ut ita dicatur, *Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum , et dabunt singuli redemptionem animæ suæ Domino , et non erit in eis ruina in visitatione eorum , hoc est quod dabunt.* Aut certe in medio ubi dictum est, *et non erit in eis ruina*, si detrahas conjunctionem, non pondebit sententia : erit enim sensus, *Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum , et dabunt singuli redemptionem animæ suæ Domino , non erit in eis ruina*. Cum vero ubique posita est eadem conjunctio, pendere facit locutionem : ideo eam notandam potavimus.

[Ib. xxxii, 1.] *Conspexit populus in Aaron , et dixerunt ei* : usitata locutio est , quia ex multis populus constat. Deinde notandum, totum pro parte positum. Apostolus enim, sicut revera erat, quosdam eorum dixit hoc fecisse, non totum populum, ubi ait, *Neque idolis serviamus , sicut quidam illorum* (I Cor. x, 7).

[Ib. 4.] *Surge , et fac nobis deos qui nos præcedant.* Sediti loquebantur ? an potius locutio est notanda, propter quod sæpe dicitur, *Exsurge , Domine* (Psal. xlii, 26) ; aut, *Surge , Deus , judica terram* (Psal. lxxxi, 8) ?

[Ib. 10.] *Et nunc sine me , et iratus ira* ; quomodo, morte morietur : amat ita loqui Scriptura.

[Ib. 24.] *Cui sunt aurea demite* : non dixit quid aurea, unde latini interpretes dixerunt , *qui habet aurum demat*.

[Ib. 26.] *Quis ad Dominum , veniat ad me.*

[Ib. 31.] *Fecerunt sibi deos aureos* : de uno virtulo ; pluralem ergo numerum pro singulari posuit. Inde est et illud, *Hi dii tui Israel qui eduxerunt te de terra Ægypti*. Non sane locutiones istæ reperiuntur ubi pluralis pro singulari ponitur, nisi in eo rerum genere in quo etiam de pluribus fieri vel intelligi potest. Non enim quia unus ille vitulus erat, ideo non et plures fieri poterant, aut ideo non multis idolis similis fuerat. Ilæ locutione dictum est latrones insultasse Domino (Matth. xxvii, 44), cum hoc unum fecisse Scriptura testetur (Luc. xxiii, 39), sed non solus fuerat

latro. Quin etiam cum ista locutio fit per nomina propria, qualiter eam in Scripturis factam nondum comperimus, plures illic intelliguntur, sicut Phædras et Medæas quidam dixerunt, cum fuerit una Phædra et una Medæa, sed Phædras et Medæas appellaverunt omnes similes Phædræ et Medææ. Ita non sine causa nec utcumque ac passim sicut ab imperitiis vitiose fit, sed certo modo certisque regulis istæ locutiones interponuntur.

[Ib. xxxiii, 1.] *Vade , ascende hinc tu , et populus tuus , quos eduxisti de terra Ægypti* : non, quem eduxisti, quod ita usitatum est ut rarius aliter dicatur.

[Ib. 5.] *Et dixit Dominus , Deponite stolas gloriarum vestrarum et cultum , et ostendam quæ facturus sum tibi.* A plurali ad singularem numerum locutionem terminavit, quia multi erant et populus erat, sicut eis dixerat, *Vos populus dura cervice* : non dixit, tu populus, sed, *Vos populus*, cum vos, numeri sit pluralis, populus autem numeri singularis.

[Ib. xxxiv, 9.] *Si inveni gratiam in conspectu tuo , simul ambulet Dominus meus nobiscum* : tanquam de alio dicat. Assidue sunt hæc locutiones, sed cum dicitur ad Deum, putatur Patri dici de Filio. Cum autem talia dicerentur ad Pharaonem et ad Joseph et ad alios multis locis, genus locutionis intelligebatur.

[Ib. 15.] *Nequando ponas testamentum iis qui sedent super terram* : ac si diceret, sedes habent, quod est, habitant.

[Ib. 17.] *Et deos fusiles ne feceris tibi* : locutio est a parte totum significans ; non enim quia fusiles tantummodo nominavit, fieri sculpiiles, ductiles, fictilesque permisit, vel illum genus simulacrorum, aut quælibet quæ facitiorum deorum.

[Ib. 19.] *Omne adaperiens vulvam , masculina* : id est, omne adaperiens vulvam mihi erit, ex iis quæ sunt masculina.

[Ib. 20.] *Primitivum subjugalis redimes ove* : et nec a parte totum est ; neque enim si suljugale non sit jumentum quodlibet, cujus caro tanquam immunda respuitur, ideo non est redimendum, aut alio quam ove redimendum.

[Ib. 25.] *Non occides super fermentum sanguinem immolatorum meorum* : locutio est utique, occides sanguinem, pro eo quod est, occidendo effundes.

[Ib. 25.] *Et non dormiet usque in mane immolatio solemnitatis Paschæ : dormiet dixit, manebit* ; nam caro pecudis occisæ et coctæ quomodo dormiet ? Quod ergo dicitur, *Quare obdormis , Domine* (Psal. xliii, 34), hoc genere locutionis dicitur, et intelligitur, *Quare cessas, id est, non vindicas*.

[Ib. 28.] De quadraginta dierum jejunio Moysi Scriptura sic loquitur, *Panem non manducavit , et aquam non bibit* : a parte totum, pane omnem cibum, et aqua omnem potum significans.

[Ib. 1.] *Excide tibi duas tabulas , sicut et primæ* : subauditur, fuerunt ; unde hoc verbum nostri interpretes etiam abdendum putaverunt, quoniam inusitata est in lingua latina talis ellipsis.

[Ib. xxxv, 4.] *Et ait Moyses ad omnem synagogam*

filiorum Israel, dicens: plenum esset, etsi non haberet, dicens.

[Ib. xxxv, 21.] *Et attulerunt unusquisque quod offerat cor eorum: poterat usitatus dici, Et attulit unusquisque quod offerat cor ejus.*

[Ib. 21.] *Et quibus visum est animæ eorum, attulerunt demptionem Domino: non dixit, et sicut visum est animæ eorum.*

[Ib. 25.] *Et omnis cui inventum est apud eum coria arietum rubricata: quod diceretur usitate, omnes apud quos inventa sunt coria arietum rubricata.*

[Ib. 24.] *Omnis afferens demptionem, argentum et æs attulerunt demptiones Domino: usitatus diceretur, omnis attulit, quam, omnis attulerunt.*

[Ib. 24.] *Et apud quos inventum sunt apud eos ligna impurabilia: apud eos more Scripturarum additum est, nam sine hoc esset plena sententia.*

[Ib. 25.] *Et omnis mulier sapiens mente, manibus nere; quasi nere posset non manibus: et sapiens nere, elegans atque inusitata locutio est. Deinde, Omnis mulier attulerunt: more superiorum plurali concluditur singularis, quia, omnis mulier attulit, usitatus diceretur.*

[Ib. 26.] *Et omnes mulieres quibus visum est sensu suo, in sapientia nerunt pilos caprinos: notandum sapientiam in his artibus sæpe appellare Scripturam, id est copios.*

[Ib. 28.] *Et compositiones et oleum unctionis et compositionem incensi: non compositiones aliquas extra debemus intelligere; sed cum dictum esset, et compositiones, per conjunctionem copulativam non aliud adjunxit, sed quod dixerat exposuit, ut sciremus quas compositiones, et oleum, inquit, unctionis et compositionem incensi: compositiones autem vocat, quia ex multis ista confecta sunt.*

[Ib. 29.] *Et omnis vir et mulier quorum offerat sensus eorum, ut intrarent, et facerent omne opus quodcum-*

¹ Editi hic et infra, *redemptionem*: pro quo Mas. constanter, *demptionem*, juxta græc. LXX, *aphairema*.

que præcepit Dominus fieri illud per Moysen, attulerunt filii Israel demptionem Domino. Ergo omnis vir et mulier, intelliguntur filii Israel. Cæteræ locutiones similes superioribus.

[Ib. 32, 33.] *Facere aurum et argentum et æs: pro eo quod est facere ex auro et argento et ære; non enim aurum faciebant, sed ex auro. Tale est etiam quod paulo post dicit, Et operari ligna; hoc est, ex lignis.*

[Ib. 35.] *Facere omnia opera sancti textilia, et varia texere cocco et bysso, facere omne opus architectonicum varietatis. Ecce et in rebus textilibus architectonicum opus appellat: mirum nisi propterea, quia tabernaculum fiebat, quod ædificii simile fuit, et tanquam domus erigebatur. Quid autem dicat opera sancti, non evidenter apparet, utrum sancti sacerdotis, quoniam et de stola vel de stolis ejus hæc dicuntur; an sancti Dei, in cujus cultum hæc fiebant; an opera sancti, sicut dicebatur Sanctum et Sanctum sanctorum.*

[Ib. xxxvi, 8 (a).] *Humeralia continentia ex utrisque partibus ejus: non dixit ex utrisque partibus eorum, quamvis illa humeralia, non humerale dixisset, sicut solet humerale dicere; ipsum enim appellavit pluraliter humeralia, sicut stolam et easdem stolas.*

[Ib. 37 (b).] *Et Eliab filius Achisamaeh de tribu Dan, qui architectonatus est textilia et consutilla, et diversicoloria, texere de cocco et bysso. Novo more dicuntur architectonari textilia. Etiam illud a parte totum intelligendum est quod ait, texere cocco et bysso: ex his enim et cætera intelligimus, id est, purpura et hyacinthum.*

[Ib. xxxix, 51.] *Et fecerunt filii Israel sicut præcepit Dominus Moysi, ita fecerunt: plenum esset, etiamsi non adderetur, ita fecerunt.*

[Ib. xl, 14.] *Et fecit Moyses omnia quæ præcepit ei Dominus, ita fecit: similiter ut dictum est de filiis Israel.*

(a) Apud LXX.

(b) Apud LXX: At in Vulgata cap. 38, v. 23.

LIBER TERTIUS.

Locutiones de Levitico.

⌘ < 0 > ⌘

(a) [LEVIT. cap. 1, § 2.] *Homo ex vobis si obtulerit dona Domino a pecoribus, a bobus et ab ovibus offeretis: hoc est, si a pecoribus offeretis, a bobus, ab ovibus offeretis. Ovium nomine etiam caprarum genus inclusit, sicut in aliis locis solet.*

[Ib. ii, 6.] *Et confringes ea fragmenta: id est, confringendo facies ea fragmenta.*

[Ib. iv, 23.] *Et cognitum ei fuerit peccatum quod peccarit in eo. Duo modi locutionis hic notandi sunt, et peccatum peccavit, et quod addidit, in eo. In quo enim nisi in ipso, id est peccato?*

[Ib. v, 1.] *Si autem anima peccaverit, et audierit vo-*

(a) Mas. aliquot et omnes hactenus editi carent prioribus hæc 31 locutionibus; quæ ex Cisterciensi codice, necnon ex Corbeiensis optimæ notæ et ante 800 annos conscripto aucto primo vulgantur.

cam jurationis, et ipse testis fuerit, aut viderit, aut conscius fuerit, si non nuntiaverit, et accipiet peccatum: plus videtur habere, et; nam eo dempto integre sequitur, accipiet peccatum.

[Ib. 1.] *Si autem anima peccaverit, et audierit vocem jurationis, et ipse testis fuerit, aut viderit, aut conscius fuerit non nuntiaverit: et positum est, pro id est: nam sic dici posset nostræ locutionis consuetudine, Si autem anima peccaverit, id est audierit vocem jurationis, et cætera.*

[Ib. 3.] *Aut tetigerit ab immunditia hominis, ab omni immunditia ejus, quam si tetigerit inquinatus, et latuit eum, post hoc autem cognoverit et deliquerit; cum recto ordine dicendum esset, et deliquerit, post hoc autem cognoverit.*

[Ib. xv, 16.] *Anima si latuerit eum oblivione, et peccaverit nolens*: non ait, si latuerit eam, quoniam animam pro homine ponit, sicut facit et in aliis, ubi animam prius dicit, quæ generis feminini est, postea masculinum infert genus ad hominem referens. Sed hic multo est hæc locutio pressior, quoniam continuatim utrumque genus positum est, ut diceretur, *Anima si latuerit eum*. Hæc locutio terruit interpretes latinos, et noluerunt eam transferre, sed ita posuerunt: *Anima si qua latuerit, et peccaverit non volens*, cum aliud sit utique si anima lateat, aliud si animam lateat: hoc autem Scriptura dicit, *si lateat eam*; non, si ipsa lateat. In græco autem alio invenimus, *Animam si latuerit ea oblivione*; sed etiam ipse in consequentibus masculinum intulit dicens, *Sacerdos exorabit pro eo, et dimittetur illi*, quod ibi habet $\alpha\nu\tau\phi$. Unde apparet scriptorem timuisse solœcismum, nec tamen perseverare potuisse in genere feminino victum evidentia Scripturæ consequentis.

[Ib. vi, 9.] *Ista holocaustosis super incensionem ejus super altare totam noctem usque in mane, et ignis altaris ardebit super illud*: potuit non habere et, atque ita dici, *totam noctem usque in mane ignis altaris ardebit*. Sed addita ista conjunctio facit obscuritatem his qui in talibus Scripturarum locutionibus non assuefacti sunt.

[Ib. 14.] *Ista lex sacrificii, quod offerrent illud filii Aaron, sacerdotes ante Dominum*: nihil deesset si non haberet, *illud*.

[Ib. 17.] *Sancta sanctorum est*. Sic habet et græcus, sed græca locutio est, quam nostri quidam transferre nolentes dixerunt, *Sancta sanctorum sunt*.

[Ib. 32 (a).] *Occident arietem qui pro delicto ante Dominum*. Latini interpretes addiderunt, *est*, et dixerunt, *qui pro delicto est*, quod græcus non habet.

[Ib. vii, 6 (b).] *Et si votum aut voluntarium sacrificaverit donum suum, quacumque die obtulerit sacrificium, edetur crastina die*: pro eo quod est, *postera die*; unde alii, *altera die*, interpretati sunt.

[Ib. viii, 31.] *Coquite carnes in utroque tabernaculi testimonii in loco sancto, et ibi edetis eas, et panes qui sunt in canistro consumptionis, quomodo præceptum est mihi dicens, Aaron et filii ejus edent eam*. Hanc locutionem quidam transferre nolentes dixerunt *quomodo præcepit mihi dicens*; quia hoc videtur consequens, ille autem in nostræ locutionis consuetudine solœcismus est.

[Ib. 35.] *Et ad ostium tabernaculi testimonii sedebitis septem dies, die et nocte*: pro eo quod est, *habitabitis*.

[Ib. ix, 7.] *Et ait Moyses ad Aaron, Accede ad altare, et fac quod pro peccato tuo, et holocaustum: et exora pro te et domo tua, et fac dona populi, et exora pro eis quomodo præcepit Dominus Moysi*. Non ait, *Quomodo præcepit Dominus mihi*; sed ita locutus est, quasi fuisset alter Moyses cui Dominus præcepit, et alter iste qui hoc ad Aaron loquebatur.

¹ Sic vetus codex Corbeionsis. At Cisterciensis, *anima*.]

(a) Apud LXX: at in Vulgata, cap. 7, v. 2.

(b) Apud LXX: at in Vulgata, v. 16.

[Ib. x, 8, 9.] *Et locutus est Dominus ad Aaron dicens, Vinum et siceram non bibetis, et cætera*. Quam locutionem Domini ita concludit, *Omnia legitima quæ locutus est Dominus ad eos per manum Moysi*: cum Dominus loqueretur, non ait, *Quæ locutus sum ad eos per manum Moysi*; sed ea locutione usus est qua superius ipse Moyses.

[Ib. 9.] *Legitimum æternum in progenies vestras distinguere inter medium mundorum et contaminatorum, et cætera*. Notandum quemadmodum dicat, *æternum*, quod utique non erit sine fine.

[Ib. 14.] Moyses loquens ad Aaron, Eleazar et Ithamar filios ejus, inter cætera etiam hoc ait, *A sacrificiis salutarium filiorum Israel brachium ablationis et pectusculum segregatiouis super hostias adipum offerent, segregationem segregare ante Deum. Et erit tibi et filiis tuis et filiabus tuis tecum legitimum æternum*; cum hoc totum suum fuisset habiturum.

[Ib. xi, 9.] Cum de animantibus quæ in aquis sunt præciperet, quæ sint eorum munda vel immunda, *In aquis, inquit, et in mari, et in torrentibus*. Sed in mari latini codices habent, quia nimis insolens fuit pluralem numerum transferre de græco, et non dicere *in mari*, sed *in maribus*, maxime propter ambiguitatem, ne non maria, sed mares intelligerentur, id est masculi: nam nihilo minus insolens est, sed tamen interpretatum est de sanguinibus, quia latina lingua sanguinis numerum pluralem non recipit, vel in ipso nominativo casu. Nam etsi ab eo quod est mare nemo dicit maribus, dicuntur tamen maria, cum sanguines non dicantur, et tamen scriptum est, *Libera me a sanguinibus* (Psal. l, 16); et, *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus* (Psal. xv, 4). Ergo et maribus ita dici posset nisi, ut dixi, ambiguitas vitaretur. Torrentes vero isto loco pro fluminibus posuit Scriptura, cum torrentes proprie dicantur hiemales fluvii qui siccantur æstate, et ideo pisces habere non possunt. Unde nonnulli interpretes nostri non torrentes interpretari, sed flumina maluerunt. Poni autem in Scripturis torrentes pro fluminibus locus ille Psalmi satis ostendit ubi legitur, *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Non enim tale aliquid intelligi voluit nomine torrentis quod ad tempus flueret, ac deinde siccaretur, cum sequatur et dicat, *Quoniam apud te est fons vitæ* (Psal. xxxv, 9, 10); quæ utique æterna est et indeficiens.

[Ib. 21.] *Sed hæc edetis a repentibus volatilibus, quæ ambulant super quatuor, quæ habent crura superiora pedum ejus*: non dixit, *pedum suorum*.

[Ib. 44.] *Et eritis sancti, quoniam sanctus ego*: subauditur, *sum*; unde plerique nostri interpretati sunt, *quoniam sanctus sum ego*.

[Ib. xii, 1.] *Et locutus est Dominus ad Moysen dicens*. Hæc usitatissima locutio est et creberrima in Scripturis, *locutus est dicens*. Sed ea quæ sequitur, rarius reperitur, et latini sermonis coarctat inopiam: græcus enim habet, *καὶ ἔπειτα εἶπεν αὐτοῖς λέγων*, quod latino exprimi posset, et dices ad eos dicens; minus autem offendit, si dicatur, et iniquis ad eos dicens; et simi-

lius est græco, quia et ille non dixit, λέγει; πρὸ; αὐτοῦ; λέγει, sed; ἐπεί; πρὸ; αὐτοῦ; λέγει.

[Ib. xii, 2.] *Mulier quæcumque semen receperit et pepererit masculum, et immunda erit septem dies*: nostri plerique noluerunt transferre, sed ita dixerunt, *Mulier quæcumque semen receperit et pepererit masculum, immunda erit septem dies*. Illa ergo locutio quoniam et græco eloquio inusitata est, posset nec in græco transferri: quia vero eam Græcos transferre non piguit, tur Latinis pignere, ignoro.

[Ib. 4.] *Triginta et tres dies¹ sedebit in sanguine mundo suo*. Similiter et de illa quæ feminam peperit, dictum est, *sedebit in sanguine mundo suo*, sed duplicatis eisdem diebus, id est, sexaginta sex diebus. *Sedebit* ergo dictum est manebit, non enim per tot dies de sella ei surgere non licebat.

[Ib. xiii, 2.] *Homini si cui facta fuerit in cute corporis ejus cicatrix signi lucida*. Notandum cicatricem dicere Scripturam non vulneris, sed etiam solius coloris notam.

[Ib. 2.] *Et fuerit in cute coloris ejus tactus lepræ*: tactum dicit ipsam maculam, quod ipse homo lepra sit tactus.

[Ib. 3.] *Et videbit eum sacerdos, et inquinabit eum*: pro eo quod est, inquinatum pronuntiabit.

[Ib. 3.] *Et pilus qui est in tactu convertatur albus*: id est, convertatur in album.

[Ib. 6.] *Et purgabit eum sacerdos; signum enim est*: purgatum pronuntiabit; sicut, inquinabit, quod supra dixit, inquinatum pronuntiabit.

[Ib. 7, 8.] *Et viderit eum sacerdos, et ecce commutata est significatio in cute, et inquinabit illum sacerdos*: plus habet, et; nam ea conjunctione detracta integer sensus est hoc modo, *Si autem conversa fuerit significatio in cute, posteaquam vidit eum sacerdos, ut purget illum, et vius fuerit denno sacerdoti, et viderit eum sacerdos, et ecce commutata est significatio in cute, inquinabit illum sacerdos*.

[Ib. 9, 10.] *Et tactus lepræ, si fuerit in homine, veniet ad sacerdotem, et videbit sacerdos, et ecce cicatrix alba in cute, et hæc mutavit pilum album, et a sano carnis vivæ in cicatrice*: id est, mutavit pilum in album colorem in cicatricem, *mutavit autem a sano carnis vivæ*, id est, quia non talem pilum habet, quod sanum est in carne vivat.

[Ib. 45, 46 (a).] De leproso cum loqueretur, ait, *Et immundus immundus vocabitur*; quasi non satis esset semel dicere, *immundus vocabitur*. Quæquam nonnulli codices ita habeant, in alio græco ita invenimus semel dictum, *immundus vocabitur*. Item paulo post dicit, *Cum sit immundus, immundus erit*; quod in latinarum de græco non sicut positum est exprimi potuit: ait enim Græcus, ἀκάθαρτος ὁ ἀκάθαρτος λέγεται: quasi diceret, immundus existens, immundus erit: sed non hoc est existens, quod græcus dicit ὁ, sed si dici pos-

set, essens, ab eo quod est esse, non ab eo quod est existere.

[Ib. xiii, 47.] *Et vestimento si fuerit in eo tactus lepræ*: potuit usitate ita dicere, *Et in vestimento si fuerit tactus lepræ*.

[Ib. 51.] *Aut in omni vase pelliceo, in quocumque fuerit in eo tactus*: poterat satis esse, *in quocumque fuerit tactus*.

[Ib. 55.] *Et ecce non commutavit tactus aspectum suum*: id est colorem in quem aspicitur; non enim aspectum quo ipse aspici: tactum quippe ipsam maculam dicit.

[Ib. xiv, 15.] *Et accipiens sacerdos de hemina olei, superfundet in manum sacerdotis sinistram*: non dixit, in manum suam sinistram, cum; utique in suam faciet.

[Ib. xv, 2.] *Viro, viro cuiusque fuerit fluor*.

[Ib. 16.] *Et homo cuiusque exierit ex eo concubitus scmidæ*.

[Ib. 21.] *Et omne super quodcumque dormit super illud: et omne super quod sederit super illud, immundum erit*.

[Ib. xvi, 21.] *Et emittet in manu hominis parati in eremum*: id est, emittet in eremum in manu hominis ad hoc parati; de hircu emissario loquebatur cum hoc diceret: notandum est autem quomodo dicat Scriptura, *in manu*.

[Ib. xvii, 3.] *Homo, homo filiorum Israel*: id est, ex filiis Israel; ista autem repetitio quemlibet hominem videtur significare, id est, ille aut ille.

[Ib. xviii, 7.] *Turpitudinem patris tui et turpitudinem matris tuæ non revelabis*: hac locutione concubitum vetuit cum his personis.

[Ib. 14.] *Turpitudinem fratris patris tui non revelabis, et ad uxorem ejus non introibis*: *propinqua enim tuæ est*: et posuit, pro id est; hanc enim dicit turpitudinem fratris patris ejus, id est, turpitudinem patris, pendenda uxoris patris.

[Ib. 25.] *Et exhorruit terra eos qui insident super eam*: id est, sedes habent, quod est habitant.

[Ib. xix, 9.] *Et permelentibus vobis messem terræ vestræ, non perficietis messem vestram agri tui permelente*. Hoc quod a plurali cepit, et ad singularem numerum terminavit, plerique latini interpretari noluerunt, sed dixerunt, *agri vestri*, ubi dictum est *agri tui*, quasi græcus hoc non posset dicere: magis ergo locutio notanda fuit quam emendanda.

[Ib. xx, 17.] *Quicumque acceperit sororem suam ex patre suo aut ex matre sua, et viderit turpitudinem ejus, et ipsa viderit turpitudinem ejus, turpitudinem sororis suæ revelavit, peccatum suum accipient*: peccatum posuit pro pœna peccati.

[Ib. 25.] *Et segregabitis vosmetipsos inter medium pecorum mundorum, et inter medium pecorum immundorum, et inter medium volucrum mundarum et immundarum*. *Segregabitis vosmetipsos*, dixit; *inter medium mundorum et immundorum*, quoniam segregantur munda ab immundis, vel a mundis immunda: nova est omnino locutio. Aliud est enim, *Segregabis inter me-*

¹ Mss.; sex dies. Sed liquet legendum hic juxta LXX, tres dies.

(a) Hinc liber tertius lucij fit in prius edita.

cum pecorum mundorum, et inter medium pecorum mundorum, sicut scripsisse loqui solet; aliud est quod modo ait, *Segregabitis vosmetipsos*, tanquam illa ab altero segregantis, seipsos segregent ab utrisque, tanquam iudicando inter utraque.

[Ib. XXI, 1.] *Dic sacerdotibus filiis Aaron, et dices ad eos, In animabus non inquinabuntur in gente eorum, nisi in propinquo qui proximus est eis: in luctu dicit qui debetur animabus defunctorum; ideo enim lugetur, quia excesserunt.*

[Ib. 5.] *Et caritum non rademini super mortuum, et super carnes suas non secabunt sectiones: usitata esset locutio, carnes suas non secabant sectionibus.*

[Ib. 7, 8.] *Mulierem fornicariam et profanam non accipiant, et mulierem ejectam a viro suo; quoniam sanctus est Domino Deo suo: non dixit, quoniam sancti sunt, sed tanquam de uno loqueretur, cum coeperit a plurali. Deinde sequitur singulariter, Sanctificabit eam, dona Domini Dei vestri iste offeret; sanctus est, quoniam sanctus ego Dominus qui sanctifico eos: rursus ad pluralem conclusit.*

[Ib. XXII, 11.] *Si autem sacerdos possederit animam captam pecunia, hic edet de panibus ejus: non dixit, haec edet, cum animam dixerit, quae generis est feminini; sed potius ad illud respexit quod per animam significare voluit, id est hominem.*

[Ib. 12.] *Et filia hominis sacerdotis si fuerit viro alienigenae: id est, si nupsit viro alienigenae.*

[Ib. 26, 27.] *Et locutus est Dominus ad Moysen dicens, Vitulum aut ovem aut capram, cum natum fuerit, et erit septem dies sub matre sua: plus videtur habere, et, secundum usitatissimas locutiones in Scripturis, quas latini plerique transferre noluerunt.*

[Ib. 32.] *Et sanctificabor in medio filiorum Israel: quod est, sanctus habebor; neque enim Dominus etiam praeter filios Israel non est sanctus. Eo sensu dictum est et in oratione dominica, Sanctifioetur nomen tuum (Matth. vi, 9), id est, sanctum habeatur ab hominibus.*

¹ Editi, *sanctificati*. Mss. *sanctificati*. Apud LXX, *Hagiais, Sanctificabis*.

[Ib. XXIII, 2.] *Loquere ad filios Israel, et dices ad eos, Solemnia Domini quae vocabitis vocata sancta, ista sunt solemnia mea: sex diebus facies opera: cum ad plures loquendum dixerit, tanquam ad unum postea loquitur.*

[Ib. 15 et 16.] *Et numerabitis vobis a die crastino sabati qua obtulerit greonium superpositionis, septem septimanas integras numerabis: non dixit, numerabitis, cum ad plures superius loqueretur.*

[Ib. XXIV, 11.] *Et cum nominasset filius mulieris Israelitidis, nomen maledixit: cum hic non addiderit, Dei, manifestum est tamen nomen Dei esse intelligendum cui maledixit.*

[Ib. 15.] *Homo, homo si maledixerit Deum, suum peccatum accipiet.* Ecce ubi satis apparet locutionis esse, cum dicitur, *Homo, homo*, tanquam dicat, homo ille aut ille, hoc est quicumque homo: non sicut quidam putaverunt, *Homo, homo* ita dici, tanquam laudabiliter nuncupetur, ac si diceretur, *Homo*, sed *homo*; id est, non qualiscumque velut similis pecori, sed qui vere sit homo: quem sensum non esse verum, sed locutionis hoc esse Scripturarum, aperte hic ostenditur, cum in eo dicitur qui culpatur, non qui laudatur.

[Ib. XXV, 46.] *Cum de servis ageret, quos liceret habere Israelitis, Et erunt vobis, inquit, in possessionem in aeternum: cum utique aeterni moriendo esse non possent vel domini vel servi; aeternum ergo dixit, ubi non est temporis praestitutus modus quousque serviant sicut constitutus est eis, quos in remissione dimitti jubet libertati suae.*

[Ib. XXVI, 5.] *Si in praecipis meis ambulaveritis, et mandata mea observaveritis, et feceritis ea, et dabo pluviam vobis in tempore suo: superfluum est, et, consuetudini locutionis nostrae, sed more Scripturarum additum; sequebatur enim, dabo vobis.*

[Ib. 18.] *Et si usque adhuc non obedieritis mihi, et apponam castigare vos septies in peccatis vestris: etiam hic superfluum est, et; sequebatur enim, apponam castigare vos: quod autem ait, septies, pro omni numero accipiendum est.*

LIBER QUARTUS.

Locutiones de Numeris.

[Num. cap. 1, § 4.] *Et vobiscum erunt unusquisque secundum caput uniuscujusque principum.*

[Ib. 22, 20.] *Filiis Simeon secundum propinquitates eorum, secundum populos eorum, secundum domos familiarum eorum, secundum numerum nominum eorum, secundum caput eorum, omnia masculina, a viginti annis et supra, omnes qui procedit in virtute, cognitio eorum.* Haec locutio quod non dicit, *filiis Simeon*, vel, ex filiis Simeon, sed, *filiis Simeon*, dativo casu, et hoc servat descriptis in caeteris tribubus, non est translata ab interpretibus latinis quos inspicere potuimus. In sola autem tribu Ruben, quae prima numerata est, non est

SANCT. AUGUST. III.

ista locutio: non enim ait, *Filiis Ruben secundum propinquitates eorum, etc.*, sed ait, *Et fuerunt filii Ruben primogeniti Israelis secundum propinquitates eorum*; et deinde similiter ut in caeteris.

[Ib. 54.] *Et fecerunt filii Israel secundum omnia quae mandavit Dominus Moysi et Aaron; ita fecerunt.*

[Ib. III, 3.] *Sacerdotes qui uncti sunt, quorum consummaverunt manus eorum sacerdotio fungi.*

[Ib. IV, 14.] *Et imponent super illud omnia vasa ejus, quibus ministrant in ipsis.*

[Ib. V, 7.] *Et reddet cui deliquit ei: quidam locutionem istam transferre nolentes, emendato ordine*

(*Dix-sept.*)

verba transtulerunt, dicentes, *Et redde: ei cui deliquit.*

[Ib. 6.] *Vir aut mulier quicumque fecerit ab omnibus peccatis humanis* : non ait, quæcumque fecerit; sed locutio est, ubi sexus masculinus pronomen vindicavit, quamvis posterius femininus sit positus, quæ locutio usitata non est.

[Ib. 12.] *Viri viri, si prævaricata fuerit uxor ejus* : non solum quia geminavit nomen, ut diceret, *Viri, viri*, sed etiam quia addidit, *ejus*, notanda locutio est.

[Ib. 14.] *Si superveniet illi spiritus zelandi, illu autem non fuerit inquinata, et adducet homo uxorem suam ad sacerdotem* : superfluum est, et, sed Scripturæ usitata locutio.

[Ib. 18.] *Erit aqua argutionis, quæ maledicetur hæc* : hanc locutionem inusitatum fecit ordo verborum; posset enim usitate ita dici, *Erit aqua argutionis hæc quæ maledicetur*, aut, *Erit hæc aqua argutionis quæ maledicetur*, vel si quid aliud usitata verba ordinando dici potest.

[Ib. 19.] *Innocense esto ab aqua argutionis, quæ maledicetur hæc*. In hac locutione non solus verborum ordo inusitate sonat, sed etiam casus mutatus est : esset enim integrum et usitatum, *Innocens esto ab hac aqua argutionis, quæ maledicetur*; aut, *ab aqua argutionis hæc, quæ maledicetur*.

[Ib. 27.] *Et inflabitur ventrem*; pro, *inflabitur ventre* : hæc locutio et apud latinos auctores frequentatur; sed interpretes nostri qui eam transferre noluerunt, dixerunt, *Et inflabitur venter ejus*.

[Ib. vi, 2.] *Vir vel mulier quicumque magna voverit votum* : non dixit, quæcumque.

[Ib. 9.] *Et radetur caput suum, talis locutio est qualis superius, inflabitur ventrem*.

[Ib. vii, 3.] *Sex vehicula tecta et duodecim boves, vehiculum a duobus principibus, et vitulum a singulis* : in hac locutione notandum putavi eosdem dictos vitulos quos boves dixerat; sed hoc etiam græcum idioma esse perhibetur.

[Ib. 41.] *Princeps unus quotidie, princeps quotidie offerent dona sua* : pro eo ut diceret, singulis diebus singuli principes.

[Ib. 15.] *Vitulum unum pro bobus, et hircum ex capris unum*.

[Ib. viii, 19.] *Et non erit in filiis Israel accedens filiorum Israel ad sancta* : videtur potuisse sufficere, *Et non erit in filiis Israel accedens ad sancta*; aut certe, *non erit filiorum Israel accedens ad sancta*.

[Ib. 20.] *Et fecit Moyses et Aaron et omnis synagoga filiorum Israel Levitis secundum quæ præcepit Dominus Moysi de Levitis; ita fecerunt eis filii Israel*.

[Ib. ix, 15.] *Et homo, homo quicumque mundus fuerit, et in riam longinquam non est, et defuerit facere pascha, exterminabitur anima illa de populo suo* : ergo *homo, homo*, locutio est, ac si diceret, quicumque homo, ille vel ille.

[Ib. 17.] *Et cum ascendisset nubes a tabernaculo, et postea promovebant filii Israel* : poterat plenum esse, *Et cum ascendisset nubes a tabernaculo, promovebant filii Israel*.

[Ib. x, 14.] *Et promovebunt ordo castrorum Juda primi*.

[Ib. 17.] *Et promovebunt filii Gerson et filii I* futuri temporis verbum posuit, cum rem gestam teritam narret, sicut in superioribus cum de nqueretur, ad cujus motum vel stationem castravebant vel consistebant (*Exod. xii, 21, 22*), at deinceps in plurium promotionibus hoc verbo

[Ib. 29.] *Et dixit Moyses Obeth filio Raguel Ma genero Moysi* : non ait, genero suo.

[Ib. 30.] *Et dixit ad eum, Non ibo, sed ad meam et ad progeniem meam* : subauditur, *ibo*.

[Ib. xi, 4.] *Et promiscuus qui erat in eis, concurrunt concupiscentiam* : singularem posuit pro ut *promiscuus* diceret, non *promiscui*; et talem reddidit, cum ait, *concupiverunt*.

[Ib. 6.] *Nunc autem anima nostra arida, nihil in manna oculi nostri* : desunt verba, est et sunnum quippe esset, Anima nostra arida est, nihil in manna sunt oculi nostri : nam quidam pretes ita transtulerunt, et addiderunt verba quæ sunt in græco.

[Ib. 8.] *Et molebant illud in mola*.

[Ib. 21.] *Sexcenta millia peditem, in quibus sun*

[Ib. 25.] *Et abstulit de spiritu qui super ipsum auditur, aut erat, aut erit*. Sed hanc locutionem dicitur ellipsis, græco eloquio familiarissimam quantum puto, etiam hebræo, latinos inte transferre piguit, cum et in latina lingua frequè quamvis minus quam in græca.

[Ib. 33.] *Et percussit Dominus plagam magnam* notanda fuit locutio, *percussit plagam*; non, *peplaga*, quod est usitatum.

[Ib. xii, 3.] *Et homo Moyses lenis valde* : suba erat.

[Ib. 9.] *Et ira animationis Domini super eos* : dicitur, facta est.

[Ib. 10.] *Et ecce Maria leprosa sicut nix* : et h auditur, facta est.

[Ib. xiii, 20.] *Et quæ terra, in qua isti insident eam; et quæ civitates, in quibus isti habitant in I*

[Ib. 25.] *Locum ipsum quem nominaverunt Botri*¹; cum superius dixisset, *Venerunt in Botri*; dictum est ergo per anticipationem, ne jam hoc vocabatur quando venerunt, sed cum retur hic liber, jam vocabatur.

[Ib. 32.] *Quoniam fortior nobis est magis* : esset locutio si non haberet, *magis*.

[Ib. 33.] *Et protulerunt pavorem terræ, quam raverunt eam*.

[Ib. 33.] *Terram quam transivimus eam exp terra comedens qui habitant super eam est* : dicit autem fuit usitate, terra quam transivimus exp

[Ib. xiv, 7.] *Terra quam exploravimus eum, et valde valde*.

[Ib. 10.] *Et ait omnis synagoga lapidare eos i dibus* : non dictum est, lapidibus; cum ipsam laposset usitata locutione sufficere.

¹ Mss. constanter, *totrid*.

[Ib. 11.] *Et quousque non creantur mihi in omnibus signis, quibus feci in ipsis?* non ait, quæ feci in ipsis.

[Ib. 21.] *Puer autem meus Chaleb, quoniam spiritus alius in eo, et associatus est me, et inducam eum in terram:* usitatum esset, si non haberet, et.

[Ib. 24.] *Et inducam eum in terram, in quam intravit illic:* sufficeret usitata locutione, in quam intravit.

[Ib. 26.] *Et ait Dominus ad Moysen et Aaron, dicens:* hoc illatum est, cum Dominus et superius loqueretur. Facit hoc sæpe Scriptura, cum aliquid aliud vult dicere, iterum inducit loquentem, qui jam loquebatur.

[Ib. 29.] *Quotquot murmuraverunt super me:* non ait, de me, aut adversus me.

[Ib. 31.] *Et hereditate possidebunt terram, quam vos accessistis ab ea:* usitatum esset, a qua vos accessistis; nunc vero, et *quam accessistis* dictum est novo more, et additum est, *ab ea*, sicut Scripturæ loqui solent: sicut est, *Penitusque sonantes accessit scopulos*, id est, accessistis scopulos, non ait, ad scopulos; et, *Devenere locos* (*Æneid. lib. 1, vv. 200, 201; et lib. 6 v. 658*), non ait, ad locos: ita et *quam accessistis*, non ait, a qua accessistis.

[Ib. 35.] *Ego Dominus locutus sum, nisi ita fecero synagoga malignæ isti.* Querendum est sane quid sit quod græce positum est ἢ μὴ ἢ nostri enim interpretes hoc pene ubique interpretati sunt, nisi.

[Ib. xv, 18.] *In terram in quam ego induco vos illic.*

[Ib. 27, 28.] *Si autem anima una peccaverit non sponte, offeret capram unam anniculam pro peccato, et exorabit sacerdos pro anima invita, et quæ peccaverit nolenter ante Dominum, exorare pro eo; et remittetur ei.* In hac sententia, et illa locutio notanda erat, quod ait, *exorabit sacerdos*, et postea dixit, *exorare*, utrumque enim simul ita dici posset, *exorabit exorare*. Et illa, quod a feminino genere incipiens ad masculinum clausit. Cum enim dixisset, *Si anima una peccaverit*; conclusit dicens, *exorare pro eo*: ubi intelligitur, pro eo hominæ: nam et quod adiunxit, *et dimittetur ei*, in latino quidem non apparet, quia hoc pronomen generis omnis est; sed in græco masculinum elucet, ubi habet ἀνδρῶ, quod hic positum est, *ei*. Quod vero hic dictum est, *pro anima invita*, intelligitur quæ invita peccaverit, non quod nolit pro se offerri. Hoc enim etiam consequenter exposuit, cum ait, *et quæ peccaverit nolenter*. Et ideo *invita* positum est, quia latine non potuit exprimi quod græce dictum est ἀκούουσα βέλους, non enim potuit dici nolentata, vel quid aliud ab eo quod volens fecerit.

[Ib. 30.] *Et anima quæcumque fecerit in manu superbiæ;* subauditur peccatum: notandum etiam quod ait, *manu superbiæ*, manum ponens pro opere sive potestate.

[Ib. 35.] *Morte moriatur homo; lapidate eum lapidibus, omnis synagoga:* et *morte moriatur, et lapidate lapidibus*, et *lapidate, omnis synagoga*, locutiones sunt inusitatae nobis.

[Ib. xvi, 17.] *Et accipite singuli thuribulum suum.*

¹ Filii, ekel. At Mss. fere uti apud LXX, ἐ μὲν, quod Num. cap. 26 et 35, aliisque locis vertitur, ἢ σί.

[Ib. 35.] *Et descenderunt ipsi et omnia quæ sunt eis:* præsens posuit pro præterito, sunt pro erant vel fuerunt.

[Ib. 34.] *Et omnis Israel qui in circuitu eorum, fugerunt a voce eorum:* subauditur erat; id est, omnis Israel qui erat in circuitu eorum.

[Ib. 37.] *Quoniam sanctificaverunt thuribula peccatorum horum in animabus suis:* non dixit, quia sanctificaverunt thuribula peccatores hi in animabus suis; sed quasi quæreretur quorum thuribula pro eo ut diceret sua, dixit, *peccatorum horum*. Qui autem sanctificaverunt, intelligendum reliquit, id est, quia ipsi.

[Ib. xvii, 8] *Et ecce germinavit virga Aaron in domum Levi:* latina consuetudo, in domo Levi exigeret dici.

[Ib. xviii, 6.] *Et ego accepi fratres vestros Levitas de medio filiorum Israel donationem datam Domino:* hæc locutio in latino necessitate ita translata est. Nam græcus habet δόμα δεδομένον, quod si quisquam latine velit exprimere, dicitur est, datum datum, quia et δόμα datum est, secundum quod dicit Apostolus, *Non quia quæro datum, sed requiro fructum* (*Philipp. iv, 17*), quod in græco δόμα scriptum est: et in Genesi, *Dedit Abraham data filiis suis* (*Gen. xxv, 6*); græcus habet, δόματα: et in Evangelio, *Notis bona data dare filiis vestris* (*Matth. vii, 11*); δόματα est in græco: et δεδομένον, datum est, non nomen, sed participium. Ac per hoc datum datum dici posset, tanquam datum quod datur, nisi ambiguitas vitanda esset. Hanc ambiguitatem quidam nostri interpretes vitare conantes, *donum datum* dixerunt; sed donum, græce δέρον dicitur, non δόμα: unde hoc loco non recte diceretur, quia non sibi hoc donatum a filiis Israel dicit Deus, sed pro primogenitis sibi debitis redditum: unde et quæ redduntur et quæ donantur, data dici possunt; et ideo omne donum etiam datum est, non omne datum etiam donum est: quia non omne quod datur continuo etiam donatur.

[Ib. xviii, 12] *Omnia primitia olei, et omnia primitia vini et tritici, primitia eorum quæcumque dederint Domino, tibi dedi ea.* Non dixit, omnem primitivum tibi dedi eum; sed cum dixisset, *omnia primitia*, et enumeraret de quibus rebus esset, intulit, *tibi dedi ea*: nec saltem, tibi dedi eam, aut, tibi dedi eas, id est primitias; sed neutrum genus intulit, quod quidem fieri absoluta locutione etiam in latina lingua solet. Neque hoc quod dictum est, *primitia*, latinum videtur: primitiæ quippe numeri tantum pluralis dici solent. Sed si potuerunt interpretes nostri transferre quod in græco invenerunt, *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus* (*Psal. xv, 4*); et alio loco, *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* (*Psal. v, 7*); cum sanguis in latina lingua numeri sit tantum singularis; cur etiam hic pigeret singularem numerum *primitia*, sicut habet græcus, exprimere? Aliqui tamen interpretes primitias transtulerunt, et per accusativum casum, ut dicerent, *omnes primitias tibi dabo*. Ita utramque locutionem nobis inusitatum, quomodo in græco inventa est, transferre noluerunt.

[Ib. xix, 2.] *Loquere filiis Israel, et accipiant a te iuvencam rufam:* pro eo ac si diceret, adducam ad te;

aut certe utrumque usitate diceretur, accipiant et adducant ad te juveneam rufam.

[lb. 7.] *Et lavabit corpus suum aqua* : hoc intelligetur etiamsi non haberet, aqua.

[lb. 9.] *Et ponet extra castra in locum mundum* : non in loco mundo dixit, quod latinæ locutionis est.

[lb. 15.] *Omne vas apertum quæcumque non habent alligaturam alligatam super ea.*

[lb. xx, 9.] *Et accepit Moyses virgam quæ ante Dominum* : subauditur, erat.

[lb. 12.] *Quia non credidistis sanctificare me in conspectu filiorum Israel* : id est, sanctitatem meam declarare. Secundum istam locutionem dictum est, *Et pro eis sanctifico meipsum* (Joan. xvii, 19) : et in oratione Dominica, *Sanctificetur nomen tuum* (Matth. vi, 9).

[lb. 15.] *Et incolæ fuimus in Ægypto dies plures* : pro, annis multis.

[lb. 18.] *Et dixit ad eum Edom* : hoc est gens ipsa ; non enim adhuc vivebat Edom qui erat Esau : sicut ipsi qui nuntios miserunt, Israel vocabantur, quod prius nomen unius hominis erat.

[lb. 19.] *Et dicunt ei filii Israel, Juxta montem transibimus : si autem de aqua tua biberimus ego et pecora mea, dabo pretium tibi* : satis eleganter a plurali transit ad singularem numerum, tanquam Israel diceret, cum dixisset, *filii Israel*, et a verbis cœpisset numeri pluralis, quod est, *transibimus* et *biberimus*.

[lb. 30.] *Et vidit omnis synagoga quia dimissus est Aaron* : non facile hoc verbum reperitur in Scripturis, *dimissus*, pro eo quod est mortuus ; hoc et in Evangelio est, ubi ait Simeon, *Nunc dimittis servum tuum in pace* (Luc. ii, 29) : verum tamen ἀπολύεις habet in græco, quod magis a resolutione quam a dimissione dictum sonat ; non enim dixit ἀπέχε, quod sine dubio est, dimittis.

[lb. 30.] *Et fleverunt Aaron triginta dies omnis domus Israel* : non dixit, flevit ; nec dixit, tota vel universa, sed *omnis*, quasi plures essent ; sicuti est, *omnis homo*, quod de omnibus dicitur, longe utique citius quam totus homo, quod de uno dicitur : sed assidue ponit Scriptura omne pro toto.

[lb. xxi, 5.] *Et detrahebat populus ad Deum et adversus Moysen* : non dixit, de Deo ; sed, *ad Deum*. Quamvis hanc locutionem quidam transferre nolentes, *detrahebant de Deo*, transtulerunt.

[lb. 7.] *Ora ergo ad Deum ut auferat a nobis serpentem* : sicut et in Exodo dictum est, *ranam* (Exod. viii, 6), singulare pro plurali.

[lb. xxi, 9.] *Et factum est quando momordit serpens dominum, et aspexit in æneum serpentem, et vivebat* : non solum hoc habet ista locutio quod vertit modum verbi, et a specie perfecta præteriti temporis ad imperfectam clausit, sed etiam quod plus habet, et.

[lb. 11.] *Et elevantes ex Oboth, castra collocaverunt in Achalgai trans in eremo* : hoc est, in ulteriore eremo.

[lb. xxii, 23.] *Et percussit asinam in virga* : non dixit, virga, sed, *in virga*.

[lb. xii, 12.] *In maledictionem inimicorum meorum* : non dixit,

benedictione, sed tanquam diceret, ecce dixisti benedictionem.

[lb. 12.] *Quæcumque miserit Deus in os meum, hæc observabo loqui* : non dixit, hæc observabo.

[lb. 13.] *Veni mecum adhuc in locum alium, de quo non videbis eum inde.*

[lb. xxv, 4.] *Et ait Dominus ad Moysen, Accipe duces populi, et ostenta eos Domino contra solem, et avertetur ira animationis Domini ab Israel* : cum Dominus loqueretur ; non dixit, et ostenta eos mihi, et avertetur ira mea ab Israel.

[lb. 15.] *Domus familiæ est Madian* : de muliere hoc dixit, quæ cum adultero Israelita percussa est ; quibus verbis, quantum puto, intelligi voluit nobilem fuisse, ut diceret eam, *domus familiæ*, sicut jam vulgo ad insigne divitiarum et paterfamilias et materfamilias dicitur.

[lb. xxvi, 4.] *Et locutus est Dominus ad Moysen et ad Eleazar sacerdotem dicens, Accipe principium totius synagogæ filiorum Israel a viginti annis et supra* : notandum quid appellaverit *principium*, robur scilicet ætatis in populo.

[lb. xxvii, 20 et 21.] *Ut exaudiant eum filii Israel ; et, In ore ejus exibunt ; et, In ore ejus introibunt*, id est, cum jusserit.

[lb. 22.] *Et fecit Moyses secundum quæ præcepit illi Dominus ; et assumens Jesum statuit eum ante Eleazarum sacerdotem*, etc., ubi hoc notandum fuit, quia cum jam dixisset, *Et fecit Moyses secundum quæ præcepit illi Dominus*, eadem ipsa repetit.

[lb. 23.] *Et commendavit eum secundum quæ præcepit Dominus Moysi* : non ait, secundum quæ præcepit illi Dominus.

[lb. xxviii, 15.] *Decimam decimam similaginis consparsam in oleo agno uni* : id est singulas decimas singulis agnis ; quod enim ait, *Decimam decimam*, significavit quod repetendæ sint decimæ per singulos agnos.

[lb. 16 et 17.] *In mense primo quarta decima mensis hujus dies festus, septem dies azyma edetis* : notandum diem festum per plures dies celebrari ; et tamen diem festum dici, non dies festos, ipsius festivitatis celebrationem, quotquot dies tenuerit.

[lb. xxix, 4.] *Et mense septimo una mensis* Secundum hanc locutionem dictum est in Genesi, *Et facta est vespera, et factum est mane dies unus* (Gen. i, 5) : nam et ibi sicut hic græcus habet ἡμέρας μίαν, unde quidam hic interpretantes *prima die mensis*, necessariam locutionem prætermiserunt, quamvis a sententia verborum non recesserint.

[lb. 2.] *Vitulum unum ex bobus, arietem unum* : non ait, ex ovibus, sicut illud *ex bobus*, cum et illud si deesset, plenum esset.

[lb. 2.] *Agnos anniculos sine vitio septem* : hoc quod in agnis posuit, *sine vitio*, per omnia subauditur, et in vitulo scilicet, et in ariete.

[In 4.] *Decima decima agno uni, septem agnis* : id est, singula singulis.

[lb. 59.] *Exceptis votis vestris, et voluntaria vestra, et holocaustomata vestra, sacrificia vestra, et libamina vestra, et salutaria vestra*. Hanc locutionem, si vel græca

esset, non notarem : non enim ait, *Exceptis votis vestris et voluntariis vestris, et cætera, ut cœperat; sed neque, Excepta vota vestra, ut ab ipso velut solœcisano inciperet: sed cum prius recte usitata locutione dixisset, Exceptis votis vestris; ea deinde adjunxit per alium casum, ubi subaudiri non possit, exceptis, sed, excepta; quod non admittit nec græca nec latina locutio.*

[Ib. xxx, 3.] *Homo, homo quicumque voverit votum Domino: pro eo quod est, omnis homo.*

[Ib. 4.] *Cum autem mulier voverit votum Domino, aut defuerit definitione in domo patris sui in juventute sua. Hic mulierem feminam dicit etiamsi virgo sit, more Scripturarum: unde etiam de Christo est, quod ait Apostolus, Factum ex muliere (Galat. iv, 4).*

[Ib. 4.] *Et audivit pater ejus vota ejus et definitiones ejus, quas definiuit. Definitiones definiuit, locutio est.*

[Ib. 4.] *Definuit adversus animam suam: id est, adversus delictationes animæ suæ.*

[Ib. 4.] *Et tacuerit pater ejus, et stabunt omnia vota ejus: hic plus habet, et; nam integer sensus est, Si audivit et tacuerit pater ejus, stabunt omnia vota ejus.*

[Ib. 7.] *Si autem facta fuerit viro: intelligitur, susceperit; Scriptura sic loquitur.*

[Ib. 7.] *Et vota ejus super eam: subauditur, sunt, quod nonnulli interpretes etiam addiderunt.*

[Ib. 15.] *Omnia quæcumque exierint ex labiis ejus secundum vota ejus, non manent ei, et cum expectaretur numerus pluralis, ut diceret, non manent ei; nam ita nonnulli interpretati sunt, vitantes istum quasi solœcisanicum.*

[Ib. xxxi, 4.] *Mille ex tribu, et mille ex tribu, ex omnibus tribubus Israel. Numquid duodecies dixit mille? Et tamen repetitio ista millenos significat.*

[Ib. 8.] *Interfecerunt in gladio: quod usitate diceretur, interfecerunt gladio.*

[Ib. 10.] *Et omnes civitates eorum, quæ in habitacionibus eorum: subauditur, erant.*

[Ib. 10.] *Et villas eorum succenderunt in igni: quod usitate diceretur, succenderunt igni.*

[Ib. 18.] *Et omnem multitudinem mulierum, quæ non novit concubitum masculi, vivificate. Nusquam certius apparet hebræa locutione mulieres etiam dici virgines solere.*

[Ib. 28 et 29.] *Et a dimidia parte eorum accipietis, et dabis ea Eleazar sacerdoti primitias Domini: non dixit, dabis.*

[Ib. 35.] *Et animæ hominum a mulieribus, quæ non cognoverunt concubitum viri, omnis anima duo et triginta millia: et hic superior locutio confirmata est, mulieres dici etiam quæ non cognoverunt concubitum viri, id est virgines.*

[Ib. 54.] *Et accepit Moyses et Eleazar sacerdos aurum a chiliarchis et a centurionibus, et intulit eam in tabernaculum testimonii. Videtur dicere debuisse, et intulit illud in tabernaculum testimonii; quoniam aurum acceptum esse prædixerat, et plerique latini codices sic*

habent: sed ideo pluraliter videtur illatum ut diceret, *intulit ea*, quia multa vasa fuerant superius commemorata, in quibus erat hoc aurum.

[Ib. xxxii, 1.] *Et pecora, multitudo erat filiis Ruben et filiis Gad, multitudo copiosa valde: non dixit, et pecorum multitudo erat.*

[Ib. 1.] *Et viderunt regionem Jazer et regionem Galaad, et erat locus, locus pecoribus: non jungendum est in pronuntiatione quod bis dixit locus; sed subdistingendum, et erat locus, et deinde inferendum, locus pecoribus. Quasi enim expectaretur qualis locus, ita repetitio eleganter illata est.*

[Ib. 2.] *Et accedentes filii Ruben et filii Gad, dixerunt ad Moysen et Eleazar sacerdotem, et ad principes synagogæ, dicentes: non est ista vel græca vel latina locutio, dixerunt dicentes, sed hebræa videtur.*

[Ib. 5.] *Detur terra ista famulis tuis in possessionem: quasi de aliis dicerent, cum sibi peterent.*

[Ib. 12.] *Non enim secuti sunt post me, præter Chaleb filius Jephone. Videtur dicere debuisse, præter Chaleb filium Jephone; sed nominative intulit, quia præcessit, secuti sunt. Est autem ista locutio etiam latina; sed rara.*

[Ib. 15.] *Donec consumeretur omnis generatio facientes maligna in conspectu Domini: non dixit, faciens maligna; neque, facientium maligna.*

[Ib. 16.] *Et accesserunt ei, et dixerunt: non ait quod usitatum est, accesserunt ad eum.*

[Ib. 24.] *Et edificabitis vobis ipsis civitates impedimentis vestris: ac si diceret, ædificabitis vobis ipsis civitates propter impedimenta vestra.*

[Ib. 26, 27.] *Impedimenta nostra et uxores nostras et omnia pecora nostra erunt in civitatibus Galaad, pueri autem tui transibunt omnes armati: non dixerunt, nos autem transibimus omnes armati, sed tanquam de aliis dicerent.*

[Ib. 28.] *Et commendavit eis Moyses Eleazar sacerdotem et Jesum filium Nave, et principes familiarum tribuum Israel. Non ait, commendavit eos Moyses Eleazar sacerdoti, quod utique ordo locutionis usitata exigebat: per hos enim introducti sunt in terram, quam petebant: unde magis illi istis a quibus introducebantur in terram postulatam, quam isti qui introducebant, illis quos introducebant, commendati videntur.*

[Ib. 30.] *Si autem non transierint armati vobiscum in bellum in conspectu Domini, et transferite impedimenta eorum: plus habet, et.*

[Ib. 33.] *Et dedit eis Moyses filiis Gad et filiis Ruben: plus habet, eis.*

[Ib. xxxiii, 14.] *Et non ibi erat aqua populo bibere: pro eo quod est, ad bibendum.*

[Ib. 51.] *Loquere filiis Israel, et dices ad eos: sufficere videtur, loquere filiis Israel.*

[Ib. 52.] *Et omnia idola fusilia eorum perdetis ea: plus habet, ea.*

[Ib. xxxiv, 6.] *Hoc erit vobis fines maris: non dixit, hi erunt vobis.*

[Ib. 7. *Et hoc erit vobis fines ad Aquilonem* : eadem repetita locutio est.

[Ib. xxxv, 3.] *Et crunt civitates eis habitare*: pro eo quod dici solet, ad habitandum.

[Ib. 11.] *Refugia erunt vobis fugere illo homicidam* : quod usitate dici potest, ut fugiat illo homicida.

[Ib. 15.] *Et incolæ qui in vobis, istæ civitates in refugium* : singulari numero positum est *incolæ*; id est, huic incolæ qui in vobis, quoniam minus habet, est; non enim ait, qui in vobis est, notissima locutione, sed rariore in lingua latina quam in græca.

LIBER QUINTUS.

locutiones de Deuteronomio.

[DEUTER. cap. 1, § 7.] *Usque ad flumen magnum, flumen Euphratem* : non dixit, usque ad flumen magnum Euphratem.

[Ib. 17.] *Et iudicium quod durum fuerit a vobis, afferetis illud ad me* : non dixit, quod durum fuerit vobis, sed, a vobis; id est, ita durum, ut a vobis iudicari non possit.

[Ib. 35.] *Si videbit aliquis virorum istorum terram optimam hanc, quam iuravi patribus eorum, præter Chaleb filius Jephone, hic videbit eam* : et in libro Numerorum istam locutionem notavimus, quia non dixit, præter Chaleb filium Jephone; sed, filius.

[Ib. 11, 7.] *Dominus enim Deus vester benedixit te in omni opere manuum tuarum* : non ait, benedixit vos in omni opere manuum vestrarum, cum prædixisset, vester, non, tuus.

[Ib. 21.] *Nunc ergo surgite, et promovete, et pertransite vos vallem Arnon; ecce tradidi in manus tuas Seon regem Esebon* : non dixit, in manus vestras, sed a plurali ad singularem transit.

[Ib. 17, 7.] *Quoniam quæ est gens magna, cui est ei Deus appropians illis* : duo sunt hic notanda; vel quod ait, cui est ei, vel quod non ait, appropians illi, sed, appropians illis.

[Ib. 12.] *Et similitudinem non vidistis, sed vocem* : cum vox non possit videri, sed generaliter hoc verbum posuit, tanquam ad omnem corporis sensum videre pertineat.

[Ib. 5 et 14.] *In quam vos ingredimini illo, hæreditare eam* : plenum esset etiamsi non additum esset, illo.

[Ib. 20.] *Et eduxit vos de fornace ferrea ex Ægypto* : fornacem ferream, duram tribulationem intelligi voluit; secundum hoc et de Joseph dictum est in Psalmis, *Ferrum pertransiit animam ejus* (Psal. civ, 18).

[Ib. 22.] *Et non transeo Jordanem hunc*; quasi et alius sit Jordanis: ex hac locutione arbitror sæpe dici etiam hunc mundum, quasi alius sit.

[Ib. 25.] *Si autem genueris filios et filios filiorum tuorum* : notanda locutio est, ubi et avos nepotes dici gignere.

[Ib. 29.] *Et quæretis ibi Dominum Deum vestrum; et inventetis eum, quando exquiretis eum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua in tribulatione tua* : non dixit, in toto corde vestro, et in tota anima vestra, in tribulatione vestra.

[Ib. 32.] *Interrogate dies priores, qui fuerunt priores te* : non dies, sed homines intelligendum est. Similiter et hoc notandum quod etiam superius cum dixerit, *Interrogate pluraliter, priores te* intulit singulariter; non, priores vobis.

[Ib. 34.] *Si et tentavit Deus ingressus accipere sibi gentem de media gente* : tentavit, pro eo quod est voluit, positum est, aut quid aliud : quod autem ait, de media gente, de mediis gentibus intelligendum est, singulari posito pro plurali; sicut serpentem, ranam, et locustam, pro serpentibus; ranis et locustis, scriptum legimus.

[Ib. 31.] *Secundum omnia quæ fecit Dominus Deus vester in Ægypto coram te vidente* : nihil minus est, etsi non addatur, vidente.

[Ib. v, 5.] *Et ego stabam inter Dominum et vos in tempore illo, annuntiare vobis verba Domini; quoniam tenuistis a facie ignis, et non ascendistis in montem, dicens, Ego sum Dominus Deus tuus, etc. Dicens* posuit pro, cum diceret.

[Ib. 14.] *Et advena qui incolit in te* : populo dictum accipiendum est, non quasi uni homini, quia in populo incolit advena.

[Ib. 15.] *Propter hoc constituit tibi Dominus Deus tuus, ut observes diem sabbati, et sanctificare eum* : si, et, non haberet, non videretur inusitata locutio, ut observes diem sabbati sanctificare eum; aut certe si ita esset, ut observes diem sabbati et sanctifices eum; aut ita, propter hoc constituit tibi Dominus Deus tuus observare diem sabbati et sanctificare eum : nunc vero, ut observes diem sabbati, et sanctificare eum, inusitata et notanda locutio est.

[Ib. vi, 13.] *Attende tibi, ne dilatetur cor tuum, et obliviscaris Domini Dei tui* : notandum etiam in malo dici posse dilatationem cordis; exsultatio quippe in dilatatione intelligitur, cui contrariæ sunt angustia, id est tristitia : utrumque autem potest et in bono et in malo accipi.

[Ib. 20.] *Et erit cum interrogaverit te filius tuus cras dicens* : cras posuit, pro futuro quocumque tempore.

[Ib. vii, 1.] *Septem gentes magnas et multas* : quomodo ergo multas, si septem? sed multas dixit multitudinem habentes.

[Ib. 2.] *Non dispones ad eos testamentum; cum de gentibus diceret* : testamentum ergo pro pacto posuit

[Ib. 3 et 4.] *Et filiam ejus non sumes filio tuo; discedere enim faciat filium tuum a me, et serviet diis aliis, et irascetur indignatione Dominus in vos: non ait, irascar, sed tanquam de alio diceret.*

[Ib. ix, 1.] *Civitates magnas et muratas usque in caelum: hyperbolice dictum.*

[Ib. 4.] *Ne dicas in corde tuo, cum consumpserit Dominus Deus tuus gentes istas ante faciem tuam, dicens, Propter justitias meas induxit me Dominus haereditare terram bonam istam: ordo est, Ne dicas in corde tuo dicens.*

[Ib. 28.] *Ne quando dicant inhabitantes terram, unde eduixisti nos inde: more Scripturae additum est, inde.*

[Ib. xi, 3.] *Quae fecit virtutem Aegyptiorum: hoc interpretes quidam latini minus intelligentes noluerunt dicere virtutem, sed virtuti, vel exercitui; quoniam id quod ait Graecus ἰσχυρισμῶν, nonnulli exercitum intellexerunt. Sed elegans locutio est, Quae fecit virtutem eorum; intelligendum est quid eam fecit; quoniam ad nihil eam redegit: sed quia pluraliter dictum est, ideo subobscurum est.*

[Ib. 6.] *Quos aperiens terra os suum deglutivit eos, et domos eorum, et tabernacula eorum: duae locutiones hic notandae sunt, quod et additum est, eos, cum sufficere posset quod ait superius, quos; et domos eorum cum dixisset, addidit et tabernacula eorum, quasi alias in eremo haberent domos nisi tabernacula. Sed nimirum domus intelligi voluit homines ad eos pertinentes, sicut ipsi populo dicitur, Et nunc tu, domus Jacob (Isai. ii, 5). Nec ista locutio aliena est a latina lingua: nam et Romani dicti sunt domus Assaraci (Aeneid. lib 1, v. 284), quod ex Assaraco Trojano originem ducerent.*

[Ib. 7.] *Quoniam oculi vestri viderunt omnia opera Domini magna, quae fecit in vobis hodie: cum de his operibus diceret, quae per eremum facta sunt eo tempore quo ibi circumducebantur per quadraginta annos; tamen hodie dixit, quod intelligi voluit hoc tempore, quotquot ibi annos idem tempus habere potuisset.*

[Ib. 9.] *Terram quam juravit Dominus patribus vestris dire eis, seminique eorum post eos: tanquam diceret, id est semini eorum post eos; non enim et ipsis dedit, sed ita ipsis dedit, cum semini eorum dedit.*

[Ib. 13.] *Si autem auditu audieritis omnia mandata ejus, quae ego mando tibi hodie; auditu videtur superfluum, sed locutio est Scripturae sanctae familiarissima.*

[Ib. 14.] *Et dabit pluviam terrae tuae in tempore suo matutinum et serotinum¹. Cum matutinum tempus dies dicatur, nuncquid hinc intelligi voluit tempus anni primum? Serotinum vero minus latinum est; sed non potuit magis proprie de graeco exprimi, quod illi dicunt ἑσπέρην tamen etiam in latina lingua vulgo usitatum est; ut dicatur serotinum, sed quod tardius quam oporteat factum est; hic vero tempus anni potius intelligi voluit.*

¹ uss. quinque hic tantum, matutinam et serotinam.

[Ib. 15 et 16.] *Et cum comederis, et satiatu fueris, attende tibi ipsi ne dilatetur cor tuum, et pravaricemini et serviat diis aliis. Jam superius tales locutiones notavimus, sive quod a singulari ad pluralem transit, sive quod in malo voluit intelligi dilatetur, ubi noxiam prosperitatem significavit.*

[Ib. 24.] *Et flumen magnam flumen Euphratem, repetitiones istae usitatae sunt in Scripturis, et rem decenter commendant.*

[Ib. 25.] *Timorem vestrum et tremorem vestrum imponet Dominus Deus vester super faciem universae terrae: non timorem et tremorem quo ipsi timent et tremunt, sed quo timentur et alios tremere faciunt.*

[Ib. xii, 17.] *Non poteris manducare in civitatibus tuis decimationem frumenti tui: pro eo quod est, non debebis.*

[Ib. xiii, 16.] *Et incendes civitatem in igni: nos usitatus diceremus, igni.*

[Ib. xiv, 24.] *Si autem longe fuerit via a te: ac si diceret, longa via fuerit; adverbium posuit pro nomine.*

[Ib. xv, 6.] *Et fenerabis gentes multas. Fenerationem Scriptura dicit mutuo datam pecuniam, etiamsi usura non accipiantur: unde est et illud in Psalmo, Deus qui miseretur et commodat (Psal. cxi, 5). Hoc enim maluerunt interpretari nostri, qui sententiam potius quam verba sequenda putaverunt: nam in graeco habet δανείζει, quod est feneratur.*

[Ib. 6.] *Et principaberis gentium multarum; tui autem non principabuntur: tanquam diceret, tibi non dominabuntur, hoc est gentes: genitivus enim casus est singularis hujus pronominis quod ait tui, cujus dativus est tibi; non pluralis nominativus, cujus genitivus est tuorum.*

[Ib. 7.] *Si autem fuerit in te egenus in fratribus tuis; non uni homini, sed populo dicitur, ideo in te.*

[Ib. 7, 8.] *Si autem fuerit in te egenus in fratribus tuis in una civitatum tuarum, in terra quam Dominus Deus tuus dat tibi, non avertes cor tuum, neque constringes manum tuam a fratre tuo egente: aperiens aperies manus tuas ei, fenus fenerabis ei quantumcumque postulat, et quantum eget. Hic certe cum opera misericordiae praecipiat, non utique usurarum crudelitas suscipienda est: unde apparet quod ait, fenus fenerabis ei, mutuo dandum quod postularet, intelligi voluisse. Quod autem ait, aperiens aperies manus tuas, tale est et quod sequitur, fenus fenerabis, usitata locutio est in Scripturis sanctis.*

[Ib. 17.] *Cum de aure pertundenda servi praecipisset, Et ancillam, inquit, tuam facies similiter: accusativum pro dativo ponens; non ait, ancillae tuae facies, quod locutionis nostrae consuetudo poscebat.*

[Ib. 21.] *Si autem fuerit in eo vitium, claudum aut caecum, vel omne vitium malum: non ait, claudicatio aut caecitas, ipsa enim sunt vitia; sed claudum, et caecum, quod sunt non vitia, sed animalia quae habent vitia. Hoc quoque notandum est quod ait, vitium malum, quasi posset esse vitium bonum.*

[Ib. xvi, 4.] *Et non dormiet de carnibus, de quibus*

innolueritis vespere die primo usque in mane : pro eo quod est, non remanebit ea nocte, non dormiet dictum est.

[Ib. xvii, 1.] *Non offeres Domino Deo tuo ritulum vel orem, in quo est in ipso vitium* : usitata locutio esset, in quo est vitium ; sed ista Scripturis est usitatio.

[Ib. 5.] *Et lapidabis eos in lapidibus, et morientur* : quod ex nostra consuetudine diceretur, lapidibus, non in lapidibus.

[Ib. 16.] *Non multiplicabit sibi equum* : pro equis vel pro equitatu, *equum* posuit ; unde nonnulli *equitatum* interpretati sunt.

[Ib. 15.] *Non poteris constituere super te hominem alienum, quia non est frater tuus* : *Non poteris*, dictum est pro, non debetis.

[Ib. xviii, 16.] *Secundum omnia quæ petisti a Domino Deo tuo in Horeb, in die convocationis, dicentes* : cum dixerit superius *petisti*, dicentes subiecit, non, dicens.

[Ib. xx, 4.] *Quoniam Dominus Deus noster, qui præcedit vobiscum* : non dixit, vos.

[Ib. xxii, 6.] *Si occurreris nido avis ante faciem tuam in via*. Notandum quod *ocurreris* dixit etiam non ambulanti.

[Ib. 8.] *Si autem ædificaveris domum novam, facies coronam solaris tuo, et non facies homicidium in domo tua, si cadat qui cecidit ab eo* : id est, a solaris cadat qui cecidit ; nimis inusitata locutio est.

[Ib. xxiv, 2 et 3.] *Et aliens fuerit viro alteri, et oderit eum vir novissimus*. Notandum ex duobus posteriorem novissimum dici : talis locutio est et in Evangelio, quando queritur ex duobus fratribus quis eorum fecerit voluntatem patris, et respondetur *novissimus*, cum duo fuerint (*Matth. xxi, 31*).

[Ib. 6.] *Non pignerabis molam, neque superiorem lapidem molæ, quia animam iste pignerat* : pro eo quod est, quia animam pignerat, si feceris. Deinde notandum animam dixisse, pro ea vita quam habet anima in corpore : ex qua locutione et illud est in Evangelio, *Nonne anima plus est quam esca* (*Matth. vi, 25*) ?

[Ib. 7.] *Si autem deprehendatur homo furans animam ex fratribus suis filiis Israel* : animam pro homine posuit. Denique sequitur, *et opprimens eum vendiderit* ; quæ non minus notanda est locutio : noluit enim dicere, eam, quod esset magis consequens, quoniam animam dixerat ; sed *eum*, id est hominem, in cujus significatione dixerat animam.

[Ib. 10.] *Si debitum fuerit in proximo tuo, debitum quodcumque* : repetitio verbi locutionem notandam facit.

[Ib. xxv, 7.] *Si autem noluerit homo accipere uxorem fratris sui, et ascendet mulier in porta ad senatum et dicet, Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel, noluit frater viri mei*. Quamvis verborum repetitiones amet Scriptura, inusitatio est tamen repetitio hæc : sed elegantius querelæ ostentat affectum.

[Ib. xxvii, 21.] *Maledictus omnis qui dormierit cum*

omni pecore : pro eo quod est, concubuerit. Deinde *cum omni pecore*, pro eo quod est, cum quolibet pecore.

[Ib. xxviii, 48.] *Et servies inimicis tuis, quos immittet Dominus Deus tuus super te*. Græcus habet *λαρπαγωγός*, ubi latinus interpretatus est, *servies* : solet autem hoc verbum in ea servitute Scriptura ponere, quæ debetur Deo ; unde idololatræ appellantur, qui ea servitute idolis serviunt : ergo hic inusitate positum est hoc verbum. Quanquam possit etiam hunc sensum habere, quod tam graviter multa dixerit, ut inimicis suis nimium superbientibus tanquam diis servisse cogantur.

[Ib. 49.] *Gentem cujus non audies vocem ejus* : et hoc notandum est, quod et *cujus* dixit, et *ejus*, sicut loqui Scripturæ solent ; et in quod ait, *cujus non audies vocem*, pro eo quod est, *cujus linguam non intelliges*.

[Ib. 54 et 55.] *Mollis in te et tenera valde fascinabit oculo suo fratrem suum, et uxorem quæ est in sinu ejus, et qui reliqui sunt filii quicumque velicti fuerint illi ; ita ut det uni ex eis a carnibus filiorum suorum de quibuscumque edet, eo quod non derelictum sit ei quidquam in angustia et tribulatione, qua tribulabunt te inimici tui in omnibus civitatibus tuis*. Notandum est quemadmodum hic dictum sit *fascinabit*, pro *invidet*, et tanquam ad hoc derelicto, ut necesse sit ei dare de carnibus filiorum, quas cogit necessitas in cibum sumi a parentibus. Nam et in Proverbis quod latini codices habent, *Non carnabis cum viro invidio* (*Prov. xxiii, 6*) ; græcus habet, *ἀπέφθασάνη βόσκωνος* autem fascinus dicitur.

[Ib. 65.] *Et erit sicut lætatus est Dominus in vobis, benefacere vobis*. Græcus habet, *benefacere vos*, nec videtur esse saltem græca locutio : accusativus tamen pro dativo positus intelligitur ; unde maluerunt latini interpretes dicere *vobis*, quam *vos*.

[Ib. xxix, 2.] *Vos vidistis omnia quæ fecit Dominus Deus vester in terra Ægypti, coram vobis, Pharaoni et servis ejus omnibus et omni terræ illius, tentationes magnas, quas viderunt oculi tui* : notandum illas plagas etiam *tentationes* vocari.

[Ib. xxx, 4.] *Si fuerit dispersio tua a summo cæli usque ad summum cæli, inde congregabit te Dominus Deus tuus*. Mirum si non hoc dicit, *a summo cæli usque ad summum cæli*, quod solet etiam dicere, *a summo terre usque ad summum terræ* : fortasse propterea quia secundum id quod et iste aer cælum dicitur, conjungitur terræ.

[Ib. 12 et 13.] *Non in celo est, dicens, Quis ascendet in cælum, et accipiet nobis illud, et radientes in una faciemus ? Neque trans mare est, dicens, Quis transfretabit nobis trans mare, et accipiet nobis illud, et audientes illud faciemus ? dicens* pro eo posuit quod est, ut dicat : nova locutio.

[Ib. xxxi, 8.] *Et Dominus qui comitatur tibi tecum*.

[Ib. 16.] *Et dixit Dominus ad Moysen, Ecce tu dormies cum patribus tuis* : hoc verbo ejus mortem significavit.

[Ib. 27.] *Amaricantes eratis quæ ad Deum* : id est, amaricabatis ea quæ Dei sunt.

[Ib. 29.] *Selo enim quia post obitum meum, iniquitate iniquitatem facietis* : uno verbo autem græce dicitur, *iniquitatem facietis*, quod est ἀνομιήσθε.

[Ib. 29.] *Et occurrent vobis mala novissimum dierum* : sic enim habet græcus, pro in novissimis diebus, aut in novissimo dierum.

[Ib. xxxii, 6.] *Nonne hic ipse pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te?* ordo notandus est; prius enim videtur dicere debuisse, *creavit te et fecit te*, et deinde, *possedit te*. Quomodo enim intelligitur posse possideri qui non est?

[Ib. 14.] *Cum adipe renum tritici*. Hæc metaphora nimis inusitata est, ut renes tritici intelligantur velut interiora tritici, unde farina ejicitur : hoc enim et adipem dixit; nam hoc nomine etiam farinam solent Græci dicere : hoc enim habet græcus in Exodo, ubi scriptum est, *Elevantes farinam super humeros suos* (Exod. xii, 34); græcus quippe interpret *ortata* posuit, quod sunt adipes.

[Ib. 20.] *Filii in quibus non est fides in eis* : usitata Scripturis locutio.

[Ib. 36.] *Quoniam judicabit Dominus populum suum, et in servis suis consolabitur* : pro, servos suos consolabitur; nisi forte ipsum consolari dicit translate verbo, velut ab indignatione et offensione, qua eum offendunt mali. Sic autem ejus consolatio accipienda est, non ex more hominum, sicut nec ira et zelus, et cætera talia.

[Ib. 37.] *Ubi sunt dii eorum, in quibus fidebant in ipsis* : plenum esset et sine, *in ipsis*.

[Ib. 40.] *Et jurabo dexteram meam* : id est, per dexteram meam.

[Ib. 42 (a).] *Lætamini cœli simul cum eo, et adorent eum omnes Angeli Dei* : alii codices habeant, *et adorent eum omnes filii Dei*. Filios autem Dei dictos, qui Angeli sunt in cœlis, non facile in Scripturis sanctis invenitur.

(a) Apud LXX.

LIBER SEXTUS.

Locutiones de Jesu Nave.

[Jos. cap. 1, § 14.] *Vos autem transibitis expeditiores fratribus vestris, omnis fortis* : id est, omnis quicumque in vobis fortis est.

[Ib. iii, 4.] *Ut sciatis viam, quam ibitis eam* : plenum esset, etiam si non haberet, *eam*.

[Ib. v, 13.] *Et factum est, cum esset Jesus in Jericho* : notanda locutio est; nondum quippe erant in eadem civitate, cujus portæ contra illos clausæ fuerant, unde factum est ut in eam intrare non possent, nisi muri ejus cecidissent circumacta arca Domini : ergo in Jericho dictum est, in terra quæ pertineret ad Jericho.

[Ib. vi, 1.] De Jericho dictum est cum clausa esset, *Nec quisquam ex illa prodibat, neque introibat* : utique in illam subauditur, non ex illa; hoc appellatur græce ζήτημα κατ' ἄλλοθεν.

[In 21.] Dominus dicit ad Jesum : *Ecce ego trade tibi subjugatam Jericho, et regem ejus qui est in ea, potentes fortitudine*. Mirandum quod non hic posuit conjunctionem copulativam ut diceret, et potentes fortitudine, quam solet Scriptura tam assidue ponere, ut etiam ibi inveniat ubi sensum solitæ locutionis impediatur : an et Jericho et rex ejus dicti sunt *potentes fortitudine*?

[Ib. 23, et iv, 9.] *Et Raab meretricem et domum paternam ejus vivificavit Jesus, et commorata est in Israel usque in hodiernum diem*. Notandum est quemadmodum dicat Scriptura, *usque in hodiernum diem*, quod assidue dicit; nam et de lapidibus illis duodecim qui positi sunt ubi Jordânis ex ima parte defluerat, et ex parte superiore constiterat, arca transiente vel populo, ita dictum est, quod essent ibi *usque in hodiernum diem* : quod videtur ita sonare, tanquam post plurimum temporis per hanc Scriptu-

ram ista narrentur, nec eo tempore li libri conscripti fuerint quo erant hæc recentissima. Quisquis autem putat hoc, quid de ista meretrice dicturus est, quæ utique quantum est ætas omnis hominis vixit, et tamen dicitur, *usque in hodiernum diem*? De his itaque rebus hoc dicitur, quæ non ita constitutæ sunt, ut postea mutarentur ab eis qui constituerant : quomodo dicitur aliquis in exilium perpetuum missus, quia non ad tempus præfinitum hoc supplicio plectitur; non quia quisquam potest esse perpetuus in exilio, cum homo ipse non possit esse perpetuus. Sic ergo et ista meretrix non est præcepta ad tempus habitare in Israel; ideo dictum est, *usque in hodiernum diem*.

[Ib. vii, 11.] Dominus dicit ad Jesum : *Peccavit populus, et transgressus est testamentum meum, quod disposui ad eos*. Notandum quemadmodum testamentum appellet hoc quod præceperat, ut anathema esset Jericho, et nemo sibi inde aliquid usurparet.

[Ib. viii, 1 et 2.] Dominus loquens ad Jesum ait inter cætera : *Ecce dedi in manus tuas regem Gai et terram ipsius, et facies Gai sicut fecisti Jericho et regi ejus, et prædam pecorum prædaberis tibi*. Præcipue notanda locutio est, non solum quia *prædaberis tibi* dixit, tanquam unius futura esset illa præda, cum omnium esset futura; nam tales locutiones usitatissimæ sunt, cum Deus tanquam ad unum loquitur, quæ ad populum loquitur : sed hoc novum est hic, quia prædixit Scriptura, *Et dixit Dominus ad Jesum, quem constat unum hominem fuisse*; quod tamen dixit *prædaberis tibi*, non utique ita dictum est, ut præda illa hujus unius hominis esse præcepta sit, sed universi populi.

[Ib. 12.] *Et insidiæ erant civitati a mari*. Qui nescit, putat istam civitatem maritimam. Consuetudinis est

autem Scripturarum, ut occidentalem partem, a mari appellet, vel ad mare; quia ex ipsa parte terra ubi hæc agebantur, propius habet mare quam a cæteris partibus.

[Ib. 18.] *Extende manum tuam in gæso, quod est in manu tua, contra civitatem.* Ista locutio notanda non esset, nisi propter nomen quod obscurum est eis, in quorum consuetudine non est. Quid enim dicat gæson, non facile intelligitur: hoc interpretes Symmachus scutum appellasse perhibetur. Septuaginta autem interpretes, secundum quos ista tractamus, qui posuerunt gæson, miror si et in græca lingua hastam vel lanceam gallicanam intelligi voluerunt: ea quippe dicuntur gæsa, quorum et Virgilius meminit, ubi ait de Gallis in scuto *Æneæ* pictis, *Duo quisque Alpina coruscant gæsa manu* (*Æneid. lib. 8, vv. 661, 662*).

[Ib. 22.] *Et facti sunt inter medium castrorum, hi hinc et hi hinc.* Duo notanda sunt in hac locutione: unum, quod cum hostes qui vincebantur, in medio essent, tanquam de his dictum est, quod hi essent hinc et hi hinc, cum potius ita Israelitæ fuerint, qui eos in medio posuerant percutiendos; alterum, quod inter medium castrorum eos factos esse dicit Scriptura, castra appellans etiam productas acies in prælio constitutas, cum castra non soleant appellari, nisi ubi exercitus ad manendum consistit: nisi forte ideo castra appellata sunt, quia cum omnibus suis ibant.

[Ib. 27.] *Exceptis pecoribus et spoliis, quæ erant in civitate, prædati sunt filii Israel secundum præceptum Domini, quemadmodum constituit Dominus Jesu: ita dictum est Exceptis pecoribus et spoliis, prædati sunt, quasi ipsa non fuerint prædati, cum potius ipsa prædati sint, et excepta ideo dicta sint, quia hæc illo prælio sola consumpta non sunt.*

[Ib. 19, 7.] Israelitæ respondentes Gabaonitis dixerunt: *Vide ne in me habitas. Et quomodo disponam tibi testamentum?* Jam et superius tales locutiones notavimus: hoc est enim *Vide ne in me habitas*, quod est, apud me, id est in terra quam eis promiserat Deus. Et hic tanquam ad unum hominem videntur locuti, cum legatus ad eos non unus venerit: sed more suo genti et populo responsa reddentes, singulari numero loquuntur, sicut plerumque et ad ipsos Deus vel ductor ipsorum. Notandum etiam quod pactum pacis testamentum vocat Scriptura, more quidem suo; nam sæpe ita loquitur.

[Ib. x, 17.] *Et nuntiatum est Jesu dicentes, Inventi sunt quinque reges absconditi in spelunca: pro eo quod est, nuntiaverunt dicentes.*

[Ib. 25.] *Ita faciet Dominus omnibus inimicis vestris, quos vos debellabitis eos: nihil minus esset huic sententiæ, etsi non haberet, eos.*

[Ib. xi, 19 et 20.] *Et omnes cepit in bello, quia per Dominum factum est confortari cor eorum, ut obviam irent ad bellum ad Israel, ut exterminarentur: notandum est, confortari cor, non semper in bono accipiendum.*

[Ib. xiv, 6.] *Tu scis verbum, quod locutus est Domi-*

nus ad Moysen hominem Dei de me et te: non dixit, hominem suum.

[Ib. xvii, 16.] *Et dixerunt filii Joseph, Non sufficit nobis mons et equus electus, et ferrum Chanaanæ qui habitat in Bethsan: equum electum dixit, pro equis electis, quod usitatum in nostro sermone non est; unde nonnulli latini interpretes noluerunt equum interpretari, sed equitatum. Sic autem dictum est, equus electus, pro equis, sicut in nostra consuetudine dicitur miles, pro militibus.*

[Ib. xix, 35 et 34.] *Et facti sunt exitus illorum Jordanis, et revertentur fines ad mare: non dixit, reversi sunt, aut saltem, revertuntur, sicut solet de finibus dici; sed, revertentur, tanquam adhuc futurum sit, cum præteritorum sit ista narratio: et in omnibus fere ista locutionibus, per singulas quasque tribus ita loquitur Scriptura, ut futuri temporis verbi utatur.*

[Ib. xx, 9.] *Refugere illuc qui percusserit animam nolens: hic animam, vel hominem intelligere debemus, vel vitam carnis quæ sit per animam; qua locutione et illud dictum est a fratribus Joseph, Non percutiamus ejus animam (*Gen. xxxvii, 22*), id est, non eum occidamus. Nam si anima posset ab interfecitore percuti, non diceret Dominus, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt (*Math. x, 28*).*

[Ib. xxi, 2.] *Mandavit Dominus in manu Moysi: locutio familiarissima Scripturis; ita enim dicitur, Verbum quod factum est in manu illius vel illius prophætæ, hoc est in potestate dicendi datum.*

[Ib. 40 (a).] *Et accepit Jesus cultros petrinus, in quibus circumciderat filios Israel: non dixit, quibus circumciderat, sed in quibus.*

[Ib. xxii, 7.] *Et ubi dimisit eos Jesus in domos suas, et benedixit eos dicens: plus videtur hic copulativa conjunctio, id est, et; nam ita dici posset, Et ubi dimisit eos in domos suas, benedixit eos dicens.*

[Ib. 8.] Item alia locutio notanda est, quod cum dixisset Scriptura, *Et benedixit eos Jesus dicens*, atque his verbis intentos fecisset audire quid benedicendo dixit Jesus; hoc solum subjecit, *In divitiis multia abierunt in domos suas, et pecora multa valde, et argentum et aurum et vestem multam valde, diviserunt prædam inimicorum suorum cum fratribus suis: quod magis esse narrantis quam benedicentis apparet.*

[Ib. 10.] *Ædificaverunt ibi aram super Jordanem, aram magnam videre: ista locutio etiam in sermone latino nota est.*

[Ib. 11.] *Et audierunt filii Israel dicentium: non ait, dicentem, vel dicentes.*

[Ib. 27.] *Servire servitutum Domini: in qua locutione duo notanda sunt, et servire servitutum, quæ etiam latina locutio reperitur; et servitutum Domini, id est quæ debetur vel exhibetur Domino.*

[Ib. 30.] *Et audientes Phinees sacerdos et omnes principes synagogæ qui erant cum illo, verba quæ locuti sunt filii Ruben et filii Gad et dimidium tribus Manasses, et placuerunt illis: audientes pro audierunt positum est;*

(a) Apud 1. XX.

aut plus est hic, *et*; nam plenus est sensus, *audientes verba hæc, placuerunt illis*: nec tamen sine inconsequentia; quia, cum audissent, dicendum fuit.

[Ib. xxiii, 4.] *Et Jesus senior propectus diebus*: hoc de Abraham dictum notavimus, seniore in Scripturis non solum illum appellari qui est infra ætatem senis, sed etiam valde senem. Unde non omnis se-

nior senex, omnis autem senex senior dici potest.

[Ib. xxiv, 7.] *Et induxit super illos mare, et operuit super illos*: non ait, operuit illos, quamvis nonnulli interpretes hoc maluerunt dicere.

[Ib. 17.] *In omnibus gentibus quas transivimus per ipsas*: usitatæ in Scripturis sunt istæ locutiones, nec tam crebro notandæ quam crebro Intercurrunt.

LIBER SEPTIMUS.

Locutiones de Judicibus.

[Jud. cap. 1, § 4.] *Et factum est postquam defunctus est Jesus, interrogabant filii Israel in Domino*: non ait, Dominum, quod sermonis nostri consuetudo posebat.

[Ib. 3.] *Et bellemus in Chanaanæo*: non dixit, adversus Chanaanæum, aut contra Chanaanæum, aut saltem, in Chanaanæum.

[Ib. ii, 8.] *Et mortuus est Jesus filius Nave servus Domini, filius centum decem annorum*. Ista repetitio quod cum dixisset *filius Nave*, repetivit *filius*, et deinde addidit, *centum decem annorum*, inusitata est; ut potius *filius centum decem annorum* diceret, quam homo centum decem annorum: sed tamen et alibi reperitur.

[Ib. 10.] *Et omnis generatio appositi sunt ad patres suos*: notanda locutio est, quod non ait, apposita est, quia plures erant.

[Ib. 14.] *Tradidit eos in manu prædantium*: non dixit, in manum; quod videtur latina locutio postulare.

[Ib. 18.] *Et cum suscitavit Dominus eis iudices, et erat Dominus cum iudice*: solita locutione plus est hic, *et*; nam plenum esset, *Et cum suscitavit Dominus eis iudices, erat Dominus cum iudice*. Notandum est etiam hoc, quod a plurali ad singularem transiens, non ait, cum iudicibus, sed, *cum iudice*, id est, cum unoquoque iudice.

[Ib. 19.] *Et factum est, cum moreretur iudex, et revertebantur, et iterum corrumpebant super patres suos*. Recta locutio esse i'a poterat secundum consuetudinem sermonis nostri, *Et fiebat cum moreretur iudex, et revertebantur, et iterum corrumpebant super patres suos*, id est plusquam patres eorum.

[Ib. 20.] *Propter quod tanta dereliquit gens hæc testamentum meum*: tanta dixit, pro tantum, id est tam multum nomen pro adverbio, quod etiam in latinis locutionibus maxime poetiis invenitur.

[Ib. 20.] *Et non obaudierunt vocis meæ*: græca magis locutio est.

[Ib. iii, 10.] *Factus est super eum Spiritus Domini*: cum Spiritus Domini utique factus non sit; sed *super eum factus est*, ita dictum est ac si diceretur, factum est ut esset super eum. Ex qua locutione et in Evangelio lesitur. *Ante me factus est* (Joan. 1, 27); id est,

factum est ut esset ante me: quod alio modo diceretur, prælatus est mihi.

[Ib. 21.] *Et sumpsit Aioth gladium de super femore suo dextro*: sic interpretari potuit quod græcus habet: *ἐκ τοῦ ἄνωθεν*, nam locutio minus latina est.

[Ib. 17.] *Erat autem Eglom vir exilis valde*: hoc *κατ' ἀντιστάσειν* dictum, id est locutione contraria, sequentia indicant; quando enim percussus est, dictum est quod concluderunt adipem vulnus, quia non eductus est gladius de ventre ejus.

[Ib. 31.] *Et percussit alienigenas in sexcentos viros*: non ait, alienigenarum sexcentos viros, aut certe alienigas in sexcentis viris.

[Ib. iv, 6.] *Nonne præcepit Dominus Deus Israel tibi, et perges in montem Thabor?* Non ait, ut pergas, quod videtur esse consequens; sed inusitata locutione, *Nonne præcepit tibi, et perges*, ut subaudiamus verbum quod supra positum est, et sit, *Nonne perges?* aut solita locutione plus habet, *et*; nam ista conjunctione detracta sensus currit, *Nonne mandavit Dominus Deus Israel tibi, Perges in montem Thabor, et accipies tecum decem millia virorum?* etc.

[Ib. 8.] *Quoniam nescio diem in quo Dominus prosperat angelum mecum*: utrum prosperat actus angeli ejus qui mecum est? an prospera mihi facit per angelum?

[Ib. 15.] *Omnes currus suos, nongentos currus ferreos*. Ubilibet distinguatur, elegans repetitio: utrum *omnes currus suos*, et deinde sequatur *nongentos currus ferreos*; an *omnes currus suos nongentes*, et deinde inferatur *currus ferreos*.

[Ib. 15.] *Et pavescit Dominus Sisaram, et omnes currus ejus, et omnia castra ejus, in ore gladii in conspectu Barach*. Quomodo pavescit currus, nisi eos intelligas qui erant in curribus? *Et pavescit Dominus Sisaram, et omnes currus ejus, et omnia castra ejus, in ore gladii in conspectu Barach*. Pavescit in ore gladii, ac si diceret, interfecit in ore gladii: pavescit ergo, cum cæderentur gladio.

[Ib. 16.] *Et descendit Sisara desuper currus suo*: ita dici latine potuit, quod est græce *ἐκ τοῦ ἄνωθεν*.

[Ib. 19.] *Et cooperuit eum in pelle sua*: non dixit, pelle, aut de pelle; sic enim habet græcus *ἐν τῇ δέρμει αὐτοῦ*.

[Ib. 20.] *Et erit, si quis venerit ad te, et dixerit, Est hic vir? et dices, Non est*. Detracta conjunctione consequentem habet sensum, *Si quis venerit ad te, et dixerit, Est hic vir? dices, Non est*.

[Ib. 24.] *Et pergebat manus filiorum Israel pergens* : solita et frequentata locutio est.

[Ib. 24.] *Et indurabatur in Jabin regem Chanaan* : novo modo positum est hoc verbum, *indurabatur*, pro eo quod est, fortis efficiebatur et prævalidus.

[Ib. v, 26.] *Perforavit caput ejus, et percussit* : id est, percussit caput ejus, et perforavit.

[Ib. 31.] *Sic pereant omnes inimici tui, Domine; et diligentes eum sicut ortus solis in potentia ejus* : non dixit, diligentes te, cum utique de Domino intelligi vellet.

[Ib. vi, 3.] *Et factum est, quando seminavit vir Israel* : non unum hominem significat, sed ipsam gentem.

[Ib. 3.] *Ascendebat Madian et Amalech et filii Orientis, et ascendebat super eum* : ista repetitio verbi non videtur habere solitam elegantiam vel affectum.

[Ib. 9.] *Et liberavi vos de manu Ægypti* : per manum, potestatem significat; per Ægyptum, Ægyptios.

[Ib. 13.] *Et dixit ad eum Gedeon, In me, Domine mi* : subintelligitur, intende, hoc est, In me intende; et est ista locutio Scripturis familiarissima.

[Ib. 13.] *Et si est Dominus nobiscum, et ut quid invenerunt nos omnia mala ista? Plus habet conjunctionem, et, sicut solet loqui Scriptura, quæ si detrahatur, plena sententia est, Et si est Dominus nobiscum, ut quid invenerunt nos omnia mala ista? Quamvis et superior conjunctio possit salva sententia detrahi, ut cum dixisset, In me, Domine mi; deinde subsequatur, si est Dominus nobiscum, ut quid invenerunt nos omnia mala ista: magis enim hoc exigit nostræ locutionis consuetudo.*

[Ib. 25.] *Et vitulum annorum septem*. Hic manifestum est quomodo vitulos appellet Scriptura: bos enim annorum septem, secundum consuetudinem locutionis nostræ, non est utique vitulus. Secundum hanc ergo locutionem dictum est de Samegar¹, quod occiderit secentos viros præter vitulos boum (Jud. iii, 31), hoc est præter boves.

[Ib. 34.] *Et cecinit in cornea* : subauditur tuba; græcus enim non habet, tuba, sed tantum cornea.

[Ib. vii, 12.] *Camelis eorum non erat numerus, et erant sicut arena quæ est ad labium maris*. In multitudine constat *ἡ πηλὸς ἀλάς* dictum. Hæc autem translatio, ubi *labium maris* posuit pro littore, assidua est in Scripturis, sed rara est in latinis codicibus, quia plerique littus interpretati sunt, magis quid significaret labium volentes ponere, quam ipsum labium. Nam littus si vellent Septuaginta interpretes dicere, non decasset linguæ græcæ quod dicerent.

[Ib. 16.] *Et dirisit trecentos viros per tria principia* : pro partibus principia posuit.

[Ib. viii, 1.] *Et dixerunt ad Gedeon viri Ephraim* : id est viri de tribu Ephraim.

[Ib. 1.] *Quid verbum hoc fecisti nobis, ut non vocares nos cum esires pugnare in Madian?* verbum pro facto posuit.

[Ib. ix, 4.] *Et dederunt septuaginta argenti* : subauditur, pondo, vel tale aliquid : interpretatio ex hebræo, *septuaginta pondo* habet.

¹ in Xss., *Segmar*.

[Ib. 4.] *Et conduxit in ipsis Abimelech viros* : in ipsis dixit, pro ex ipsis, id est ex argenti pondo septuaginta conduxit viros.

[Ib. 4.] *Viros inanes et perturbatos* : inanes posuit pro levibus, quibus sunt contrarii graves; unde dicitur, *In populo gravi laudabo te* (Psal. xxxiv, 18).

[Ib. 5.] *Et intravit in domum patris sui in Ephratha, et interfecit fratres suos filios Jerobaal septuaginta viros super lapidem unum* : quia jam superius septuaginta dixerat filios Jerobaal, id est Gedeon; et nunc eorum septuaginta dicit occisos : quamvis minus occisi fuerint duo; id est, ipse qui occidit, et Joatham junior qui latuit, de quo adjungens dicit, *et remansit Joatham filius Jerobaal junior, quoniam abscondit se* : ac per hoc universum numerum posuit pro pene universo.

[Ib. 23.] *Et spreverunt viri Sichimorum in domo Abimelech* : non dixit, spreverunt domum Abimelech.

[Ib. 34.] *Et insidiati sunt super Sichimam quatuor principia* : id est, quatuor partes : jam istam locutionem superius etiam notavimus.

[Ib. 43.] *Et accepit populum, et divisit eum in tria principia* : accepit, dixit de illo populo qui cum illo erat; et hic *tria principia* pro tribus partibus posuit.

[Ib. 55.] *Et abierunt viri locum suum* : id est, unusquisque.

[Ib. xi, 8.] *Et eris nobis in caput omnibus habitantibus Galaad* : non dixit, eris nobis caput; sic enim solet loqui Scriptura : unde est, *Esto mihi in Deum protectorem et in domum refugii* (Psal. xxx, 3), et multa hujusmodi.

[Ib. 34.] *Et hæc unica ei, et non est præter ipsam filius aut filia* : hoc est quod dictum est, *unica ei*; sed propter affectum repetita sententia est. *Et non est ei præter ipsam filius aut filia* : non est ei, pro non erat ei dictum est; præterita quippe narrantur.

[Ib. xiii, 2.] *Et uxor ejus sterilis, et non pariebat* : cum potuisset sufficere quod dictum est, *sterilis*.

[Ib. 8.] *Et precatus est Manus Dominum et dixit, In me, Domine; homo Dei quem misisti, veniat nunc iterum ad nos* : In me ita dictum est ut subaudiatur, intende.

[Ib. xv, 8.] *Et percussit eos tibiam super femur* : hæc locutio inusitata est, tamen locutio est, non aliquis in corpore vulneris locus, sicut in Quæstionibus exposui; hoc est, percussit eos ad admirationem, ad stuporem (Quæst. in Jud. quæst. 55).

[Ib. 10.] *Et dixerunt viri Juda, Quare ascendistis super nos* : singularem posuit pro plurali, dixerunt enim viri Juda, non unus vir.

[Ib. 12.] *Ne forte occurratis in me vos* : pro eo quod est, occidatis me; et hæc locutio in Quæstionibus exposita est (Id. quæst. 56).

[Ib. 13.] *Et reduxerunt eum de petra, et venit usque ad Maxillam* : locus est sic appellatus postea ex eo facto quod ibi gessit ipse Samson, quando maxilla asini pugnans, mille prostravit : hoc ergo pro prolepsim dictum est, quia post illa omnia gesta, hæc historia conscripta est.

[Ib. 14.] *Sicut stupa cum olefceris ignem* : metaphora

ab animali ad inanimale; non enim stupa sensum habet olfactus: sed ita dictum est, ac si diceretur, cuniguem senserit; quamvis et hoc quod dixi, senserit, ad eandem metaphoram pertineat, sed ad celeritatem intelligendam pertinet quod dictum est, *olefecerit*.

[lb. 15.] *Et extendit manum suam, et accepit eam: etsi non diceret extendit manum suam, utique extenta manu acceptam intelligeremus.*

[lb. xvi, 2.] *Et nuntiatum est Gazæis, dicentes: non est, nuntiaverunt dicentes, aut nuntiatum est a dicentibus.*

[lb. 7.] *Si ligaverint me in septem nervis humidis nondum siccatis: non sicut, septem nervis, sed in septem nervis.*

[lb. 7.] *Si ligaverint me in septem nervis humidis nondum siccatis, et infirmabor: plenum esset, etsi non haberet, et.*

[lb. 9.] *Et insidiæ ei sedebant in cubiculo: quod non-*

nulli interpretati sunt, *obsidebant*, sed græcus ἐκδιόχο, hoc est sedebat, quia insidiæ singulari numero græco dicuntur, nec potest latine dici insidia: locutio autem notanda erat, quia dictum est, *insidiæ sedebant*, pro his qui insidiabantur; ipsi enim sedebant.

[lb. 10.] *Nunc ergo indica mihi in quo ligaberis: non ait, quo ligaberis, aut unde ligaberis.*

[lb. 11.] *Si ligaverint me in funibus novis: non dixit, funibus.*

[lb. 11.] *Item, Si ligaverint me in funiculis novis, in quibus non est factam opus, et infirmabor: plenum esset, etsi non præponeretur, et.*

[lb. 15.] *Et hoc tertium fessisti me: tertium, posuit pro tertio, sive ter, nomen scilicet pro adverbio, quod et in latinis locutionibus eleganter fieri solet.*

[lb. 26.] *Dimitte me, et palpabo columnas, super quas domus confirmata est super eas.*

DE SUBSEQUENTI QUÆSTIONUM OPERE.

LIB. II. RETRACT. CAPUT LV.

1. Eodem tempore (a) scripsit etiam libros Quæstionum de Libris eisdem divinis septem, quos ideo appellare sic volui, quia ea quæ ibi disputantur, magis querenda proposui, quam quæstia dissolvi; quamvis nullo plura in eis mihi videantur ita pertractata, ut possint etiam soluta et exposita non inmerito judicari. Regnorum quoque libros eodem modo jam considerare cœperamus; sed non multum progressi, in alia quæ magis urgebant, animum intendimus. In primo autem libro, ubi agitur de virgis variatis, quas ponebat Jacob in aqua, ut in conceptu positæ oves eas viderent cum biberent, et varios fetus parerent (Quæst. 95); non bene a nobis exposita est causa, cur iterum concipientibus non ponebat, id est cum alios fetus conciperent, sed in priore conceptu. Nam quæstionis alterius expositio (Id. 95), ubi queritur cur dixerit socio suo Jacob, « Et decepisti mercedem meam decem agnabus » (Gen. xxxi, 41), satis veraciter enodata, demonstrat istam sicut solvi debuit non solutam.

2. In tertio quoque libro ubi de summo agitur sacerdote, quomodo creabat filios, cum haberet necessitatem bis in die ingredi in Sancta sanctorum, ubi erat altare incensæ, ad offerendum incensum mane et vespera (Exod. xxx, 7, 8), quo non posset, sicut Lex dicit, immundus intrare; et eadem Lex dicat, immundum fieri hominem etiam ex concubitu conjugali, quem jubet quidem lavari aqua, sed et lotum dicit immundum esse usque ad vesperam (Levit. xv, 16); unde dixi, « Consequens fuisse, ut aut continens esset, aut diebus aliquibus intermitteretur incensum » (Quæst. 82): non vidi non fuisse consequens. Potest enim sic intelligi quod scriptum est, « Immundus erit usque ad vesperam, » ut per ipsam vesperam jam non esset immundus, sed usque ad ipsam, ut vespertino jam tempore incensum mundus offerret, cum propter creandos filios post matulinum incensum mixtus esset uxori. Itemque ubi quæsitum est, quomodo prohibitus esset super junus patris sacerdos summus intrare (Levit. xxi, 11), cum enim fieri sacerdotem (quando unus erit) nisi post mortem sacerdotis patris non oporteret; dixi, « Propter hoc necesse fuisse, nondum sepulto patre statim post ejus mortem, filium ejus constitui, qui succederet patri; propter etiam continuationis incensum, quod bis in die necesse erat offerri » (Quæst. 83); qui sacerdos super mortem nondum sepulti patris prohibetur intrare. Sed parum attendi, potuisse hoc præcipi magis propter illos, qui futuri fuerant summi sacerdotes non patribus summis sacerdotibus succedentes, sed tamen ex filiis, id est ex posteris Aaron, si forte summus sacerdos, aut filios non haberet, aut ita reprobos haberet ut nullus eorum patri deberet succedere: sicut Samuel summo sacerdoti Heli successit (1 Reg. 1); cum sacerdotis filius ipse non esset sed tamen ex filiis, hoc est, ex posteris esset Aaron.

3. De latrone etiam cui dictum est, « Hodie mecum eris in paradiso » (Luc. xxiii, 43), quod non fuerit visibilter baptizatus, quasi certum posui (Quæst. 84), cum sit incertum, magisque illum baptizatum fuisse credendum sit, sicut ego quoque alibi postea disputavi. Item quod in quinto libro dixi, ubi commemorantur matres in generationibus evangelicis, « non eas positas nisi cum patribus » (Id. 46), verum est quidem, sed ad rem de qua agebatur non

(a) Quo nimirum tempore superiorem Locutionum collectionem, quæ in lib. II retractationum cap. 54 recensita est, comparabat eodem ipso S. Doctor subsequentes Quæstionum in Heptateuchum, uti in antiquis codicibus inscribuntur, libro perierit: nisi quod quæstiones primum, deinde tum Locutiones de iisdem divinis Libris dictasse intelligitur ex Locutionibus de Exodo, cap. 12, v. 7, et Locutionibus de Judicibus, cap. 15, vv., 8 et 12; tamen in retractationibus priorem locum dedit Locutionum collectioni, forte quia eam hoc ordine sive dictare cœperat, sive legi volebat.